

מנחם ישראל גנץ ז"ל
ריח שבט תשכ"ט - י"ז אדר תשמ"ז

דברים לזכרו

תוכן המדור

11	ישראל	אבא ואמא
12	תלדותיו	ההורים
14	מכתב	ישראל ז"ל
15	מדברים שנאמרו בהלוויה	הרב ירחמיאל וייס
17	מתוך דברים באזכרה	הרב חיים דרוקמן
20	מתוך דבריו באזכרה	הרב יהודה בהרב
22	על ישראל דברתו	חיים דאום
27	מתוך דבריו באזכרה	דוד סאלם
28	דברים שנאמרו באזכרה	אבי שרייבר
32	מדברי חברים באור עציון	חברים
37	מתוך שיחת חברים מהשיבה לצעירים	חברים
45	מכתב	דרור ברמה

ישראל.

ישראלים שלנו.

בכור היית לנו. ומשנולדת – נתמלא ביתנו אורה.

אור ושמחה, שיר וחיוך.

כבר בהיותך תינוק בעריסה, היית משכים להתעורר עם הצפרים, ואתן פתחת את יומך בשיר.

ולא פסקת לשיר כל ימיך.

שירו של אדם, שלבו שלם עם א-להים ואנשים.

שירו של אדם, שאינו נותן לקשיים לעמוד בדרכו, והוא פורץ ועולה מתוכם מחזק.

שיר שמקורו בלב טהור, בלב טוב שאינו יודע גבולות.

טוב לך, ישראל, הצליח לפגוש בכל אחד מיודעך, את הנקודה הטובה הצפונה בו.

וחיוך היה לך, ישראל. אין דרך אחרת לזכור אותך, ישראל, אלא מחייך. מחייך

כשדברים הולכים בקלות, ומחייך למול קושי.

מחפש היית את הזקוק למלה טובה, לעזרה, ובעצם אישיותך הקורנת פורת

סביבותיך ערוד ושמחה, שאי אפשר היה להשאר אדיש למולם.

בחיוך שעל שפתיך, ובפשטות הליכותיך, כבשת מסילה ללב כל הנקרה בדרכך.

לא פעם עמדנו משתאים למולך, ישראל. באים ללמוד, ונמצאים למדים.

זה רק למדת ללכת, וכבר ידעת, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם.

ישר היית כדבר המובן מאליו. כאילו אין כלל אפשרות אחרת.

ואם בהיותך רך בשנים בלט היושר בהליכותיך, הרי עם השנים הפך להיות קו

מנחה בתלמודך.

מעולם לא התפשרת עם חצאי אמיתות. וכך בעקשנות ובהתמדה בנית את תפיסת

עולמך על יסודות איתנים, של אמונה, של אמת ושל חסד. ואנו עמדנו משתאים.

בן למופת היית לנו, ישראל. כבוד רב נתכבדנו על ידך. קשור היית מאד לבית,

לאחותך ולאחיך. ומשיצאת מהבית, היתה כל שיבה שלך הביתה לנו לחג.

ונכד למופת היית לסבתות. קשר כה קרוב ומיוחד יצרת עם סבתא בשנות למודך

בירושלים.

קבלנו ממך, ישראל, ב"ח שנותיך, יותר ממה שיכולים הורים לאחל לעצמם. ובעוד

אנו שואבים נחת רוח מעליהך בלמוד התורה, נגזרה הגזרה.

יתן לנו ה' כוח, להמשיך במקום בו הפסקת.

אבא ואמא

תולדותיו

מנחם ישראל נולד בירושלים בר"ח שבט תשכ"ט, למשה בן ד"ר מנחם ישראל זצ"ל ותבדל"ח פסיה – גנץ, ולעדינה בת הרב יהושע דב זצ"ל ותבדל"ח טובה – לפין.

שנות ילדותו עברו עליו בירושלים, שם למד ישראל בגן תשב"ר, ואח"כ המשיך ללמוד בביה"ס "נעם". מגיל צעיר ביותר בלט ישראל בחביבותו, במדותיו הנעלות וברגישותו לזולת.

ישראל יצא לאויר העולם טרם זמנו, וסבל מקשיי נשימה בעת הלידה. רק משהתחיל ללכת התברר, שהתוצאה היתה פגיעה באחת מרגליו, ומאוחר יותר נתגלו אצלו גם קשיים בכושר הרכוז.

ישראל שנחן בכוח רצון שלא יתואר, לא נתן מעולם לפגיעה ברגל לעמוד בדרכו, עד שהפכה כמעט לבלתי קיימת. קשיי הרכוז, לעומת זאת, הכבידו עליו לאורך כל השנים, ולמרות היותו ילד נבון מאד, היה עליו להשקיע תמיד יותר מאמץ בלמודים, כדי להתגבר על הקשיים.

אחרי שלמד ארבע שנים ב"נעם", עברה המשפחה לגור בקבוץ "לביא" שבגליל. שם נדרש ישראל להסתגל לחברה חדשה, שהיתה מגובשת בתוך עצמה. ההתחלה לא היתה קלה, אך עם עבור הזמן השתלב ישראל בחברת הילדים, ואהב את החיים בקבוץ.

ואז המשפחה עברה שוב. הפעם לישיבת שעלבים. ישראל, שסיים באותה תקופה את למודיו בביה"ס היסודי בלביא, נכנס לישיבה לצעירים שע"י מרכז הרב. הפעם היתה ההסתגלות החברתית קלה ומהירה. חלק מהתלמידים היו חברים שלמדו אתו ב"נעם".

הדרישות בתחום הלמוד היו גבוהות, וישראל נדרש למאמץ, כדי להשלים את החסר, וכדי לעמוד בקצב. אבל הקשיים לא ריפו את ידיו.

ישראל נתחבב במהרה על מוריו ועל חבריו עקב מדותיו היחודיות, והרגיש עצמו קשור מאד לישיבה. העריץ את רבותיו, ואהב מאד את האוירה המיוחדת במקום. בעמדו לפני סיום מוצלח של למודיו בישיבה לצעירים, התלבט לגבי המשך דרכו. היה ברור לישראל, שלמרות מגבלותיו הפיזיות הוא מעונין לשרת בצבא, ושהמשך דרכו יהיה בישיבת הסדר. לאחר היסוסים בחר ישראל להמשיך בישיבת "אור עציון", שמשכה אותו בדרישות ההתמדה הגבוהות שלה, אם כי ידע היטב שידרש ממנו שם מאמץ רב.

כחצי שנה הספיק ישראל ללמוד בישיבת אור עציון, וזכה לראות ברכה בעמלו.

מכתב של ישראל

לאיציק שלום!

הצטערתי לשמוע על מות סבך. אתך באבלך. כמו כן שמעתי שהורידו לך פרופיל, אבל בזה אני יכול, אולי, לנחמך. גם לי יש פרופיל 65, פסול שריון... בזמנו דברתי על זה עם יעקב שפירא כדי לברר מה האפשרויות שלי, והוא ברר את המצב שלי לפי מספר זהות ואמר שאני פסול שריון. הוא אמר שלחריגים נותנים להיות חובשים קרביים עם פרופיל 65, וכשהדבר יהיה מעשי שאני אגש אליו והוא ינסה לסדר לי צ'ופר כזה.

הבנתי מיורם שאתה שכן של יעקב, והבנתי שאתה לא כל כך מרוצה במצבך הנוכחי. חשבתי שמא תעשה הסבה מקצועית ותנסה לדבר עם יעקב ש"יגלגל" אותך לחובשים. (אם זה בכלל מוצא חן בעיניך.)

כשאדם הולך לצבא הוא מלא אידאליזם להגן על עם ישראל ולשרת בצבא ישראל וכו', על פי כל הדברים שספג בישיבה (ובהלכות צבא ומלחמה שקרא לפני השניה...). אבל כשמגיעים לצבא, לתכלס, הולכים כל האידאליזם, ורואים רק את המציאות היום יומית, היבשה, השגרתית. בדיוק כמו אדם שהולך לישב את הארץ, אבל להיות פועל בנין — זה עבודה "לא בשבילו". חשוב תמיד לזכור את הצד הרעיוני העמוק, ועל ידי כך גם עבודת הפקידות (שהיא נראית הרבה יותר שולית ולא שייכת להגנה על העם) תהיה בעיניך כערך עליון שמצווה לעשותו, ולא כדבר המהווה מטרד ומעמסה בעלמא. ועל ידי זה גם שאר הדברים השליליים שבצבא יקבלו אצלך משמעות אחרת, מעל לפרטים הקטנים.

ולסיום — בדברי העם אל יהושע, "רק יהיה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ... רק חזק ואמץ!"

ישראל

מדברים שנאמרו בהלויה

"...הוא עדינו העצני"

"הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא." קשה כל כך להבין את דרכי ה' ומשפטו, קשה לקבל את תמימות פעלו וישרותו. אכן ידענו ש"משפטי ה' אמת צדקו יחדיו". אם יודעים לעשות את כל החשבון המקיף של ה"יחדיו", אפשר אולי להבין את אמת משפטיו, ומתוך ראייה מקפת עליונה שמימית, אפשר לראות את תמימות פעלו. אולם בתוך המציאות החלקית והחסרה שלנו כאן, קשה להבין, וכואב, כל כך כואב, לקבל. "ויאמר משה אל אהרן, הוא אשר דבר ה', בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וידם אהרן." מסבירים משמו של ר' שמחה בונים מפשיסחה: "בקרובי", בקרבתו של הקב"ה, בשמי שמים – "אקדש". – שם מבינים הכל. שם הכל קדש. אולם "על פני כל העם", בתוך המציאות שלנו – "אכבד". – הדבר כבד וקשה מאד. וכמה באמת כבד לנו, וקשה לנו היום כאן.

מנחם ישראל שלנו, מי ינחמנו, מי ירפא לנו ומי ינוד לשברנו. מנחם ישראל, שמך נאה לך, ואתה נאה לשמך. כמה שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל. כמה לחמת במגבלותיך, ויכלת. כמה נאבקת לעלות ולהתעלות. איך אפשר שלא לזכור את מאבקיך לשם התקדמות בלמודים, את כח הרצון החזק והנחוש שלך. זוכרני, באיזו חרדה עקבתי אחריך בטילים. נסינו להציע עזרה, וסרבת. רצית לבר, ויכלת. כמה עלית, כמה גדלת, כמה התפתחת, כמה נחמה ונחומים מצאת ומצאנו בך ובהצלחותיך, ועתה זקוקים אנו כל כך למנחם.

ישראל, ישר-אל. איזו ישרות היתה בך. ישרות פנימית מיוחדת, שאף עליה זקוקים אנו למנחם.

כשהגיעתנו הבשורה המרה, והעליתי בזכרוני את דמותך העדינה והנעימה, ויחד עם זה הנחושה והעקשנית, נתקע בלבי הפסוק מספר שמואל: "אלה שמות הגבורים אשר לדוד, יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני...". עדינות – ועציות. וכדרשת הגמרא במסכת מועד קטן טז ב, "הוא עדינו העצני – כשהיה יושב ועוסק בתורה, היה מעדן עצמו כתולעת. ובשעה שיוצא למלחמה, היה מקשה עצמו כעץ". איזו נעימות היתה בך, איזו עדינות נפש פנימית, עדין בן

מתוך דברים באזכרה

אם תרצה, בן אדם ...
 עלה למעלה, עלה, כי כח עז לך,
 יש לך כנפי רוח, כנפי נשרים אבירים.
 אל תכחש בם, פן יכחשו לך,
 דרש אותם, וימצאו לך מיד.
 עלה למעלה, עלה.

(הראי"ה קוק זצ"ל, אורות הקדש א, פג)

הזעזוע קשה מאוד. ישראל ממש נקטף מאתנו, ואנחנו מוכי תדהמה. כשאדם חולה, מצבו הולך ומחמיר, הלב מתחיל להתרגל לצפוי. וגם אז, כשהאסון קורה, קשה מאוד. קל וחומר כשהאסון בא בפתאומיות כזאת. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר כשמדובר באדם צעיר, שנחטף בצורה כל כך מזעזעת. "והבאתי את השמש בצהרים" – כשהיא במלא תקפה, בשיא עצמתה. ואני יכול לומר בפה מלא ומתוך כאב, אבדנו עולם שלם. כל אדם הוא עולם מלא. לא תמיד אנחנו תופסים כך, אבל זאת האמת. וכשאנו מתבוננים בישראל שלנו, אבדנו עולם מלא של מדות טובות, וכוחות נפש מיוחדים, עולם של קדושה וטהרה, עולם של טוב וטוהר, עולם של צמאון לתורה ויגיעה כדי לקנותה, עולם של שאיפות געלות ומאמצים כדי לממש אותן בחיים, עולם מלא נלקח מאתנו. והזעקה בוקעת גם בלי שאתה רוצה. רבוננו של עולם, מדוע? מדוע העולם היפה, הנפלא הזה אבד לנו?

איננו יודעים חשבונות של מעלה. אבל דבר אחד אנחנו יודעים. מה הם חיי אדם בעולם? מה משמעותם? – החיים הם תפקיד. מלוי התפקיד איננו תלוי במספר השנים שאדם חי, אלא בשאלה איך הוא חי. איך הוא מנצל את מתנתו של הקדוש ברוך הוא. יש מי שחי שנים ארוכות ואיננו ממלא את תפקידו, יש מי שחי שנים מועטות והוא ממצה את עצמו, והוא ממלא את יעדו בעולם.

וכך אמרו רבותינו, רשעים בחייהם קרויים מתים. הם מסתובבים בעולם, אוכלים וישנים, אבל אינם חיים. אין אלה חיים אמתיים. וצדיקים, במיתתם קרויים חיים. מי שחי באמת בעולם הזה, לא רק מסתובב בעולם, הוא ממשיך להיות חיים גדולים בעולם האמת. ועוד אמרו כעין זה, "רשע בחייו חשוב כמת. מפני שרואה חמה זורחת – ואינו מברך יוצר אור, שוקעת – ואינו מברך, אוכל ושותה – ואינו

מברך עליהם. אבל הצדקים, מברכים על כל דבר ודבר שאוכלים וששותים ושרואים ושומעים. ולא בחייהם בלבד, אלא אפילו במיתתם מברכים ומודים לפני הקדוש ברוך הוא. שנאמר, 'יעלוזו חסידים בכבוד יתנו על משכבותם'.

ישראל ברך על הכל. היתה לו הכרת תודה בלתי רגילה. הוא הכיר תודה להוריו על כל מה שהשקיעו בו, והכיר תודה לקדוש ברוך הוא. למרות הקשיים שלו והמכשולים שבפניהם נצב, הוא היה שמח בחלקו.

הוא עשה הכל כדי למצות את עצמו, כדי לחיות את החיים בשלמותם. התמונה האחרונה שלי ממנו היא – פורים. אני רואה אותו שר ורוקד ושמח ומשמח. לפי מיטב הכרתי, זוהי תמונה שמאיינת אותו. שמחת החיים, האופטימיות. בדרך כלל, מי שיש לו קשיים, רואה את המציאות דרך קשייו. עינו אינה כל כך טובה. וכאן, ראית את שמחת החיים ואת העין הטובה. – איזהו עשיר השמח בחלקו, שמח במה שיש, ממצה את מה שיש, וחי את חייו באופן אינטנסיבי כפי יכלתו.

אני מודה, לא הכרתי אותו כראוי. לא רק כשבא לישיבה, אלא גם אחר כך. רק עכשיו, אחרי שכבר נלקח מאתנו, התחלתי קצת לשמוע עליו. ומעתה ההערכה אליו גדולה לאין שעור. היום מתגלה לי איזה כוחות נפש היו אצורים בו. איזו נשמה מיוחדת שכנה בו, איזה כוח רצון היה לו.

כשבא להתקבל לישיבה, ראינו אותו בראיה חיזונית, והססנו האם הוא מתאים לישיבה. החלטנו להזמין אותו, ולהעמיד אותו על הקשיים. להעמיד בפניו את השאלה, האם הוא באמת מוכן ורוצה להשקיע כפי הנדרש בישיבה. התשובה שלו, בצניעות ובפשטות, היתה חיובית. במחצית השנה שהוא למד אצלנו, הוכיח את עצמו. כתיב בית המדרש הזה וחבריו שלמדו אתו כאן יוכיחו. ואת זה אמרתי לפני שהכרתי אותו. אבל רק עכשיו מתברר לי עד כמה הוכיח את עצמו. עד כמה קשה היה לו, אוביקטיבית, להתרכז, עוד מילדות. עד כמה צריך היה להתאמץ כדי ללמוד ולדעת.

לפחות כיום נדע, איזה שעור גדול הוא נתן לנו, לכולנו. מה יכולים להשיג ברצון ובמאמצים. איך אפשר להתגבר על קשיים פיזיים ועל קשיים נפשיים, כשרוצים. אקרא לפניכם שורה מ"אורות הקדש" מהפרק המתחיל במלים "אם תרצה בן אדם". – "עלה למעלה, עלה, כי כח עז לך, יש לך כנפי רוח, כנפי נשרים אבירים. אל תכחש בם, פן יכחשו לך, דרש אותם, וימצאו לך מיד, עלה למעלה עלה." ישראל ידע את הדברים האלה, בלי שראה אותם ב"אורות הקודש". אלה הם אורות הקדש שליוו אותו כל הזמן, שהיו חלק בלתי נפרד מחייו. השאיפה אל על. הכרת הכוחות שבעזרתם אפשר להתגבר על כל המכשולים.

אנחנו חייבים ללמוד ממנו. בראש ובראשונה, במה שקשור ללמוד תורה. השקידה וההתמדה שלו, היו ממש מיוחדות. כמה הצטער על בטול תורה. הוא לא

החסיר שום שעור, השתדל לסכם כל שעור, שאל כדי להבין, כדי לדעת. נגש אחרי השעור לברר את מה שנשאר סתום.

יש מה ללמוד ממנו ביחס לאהבת הבריות. לאהוב את השני, לרצות לעזור לו ולתת לו. כפי שהוא בעצמו התבטא, הוא אינו מסוגל להגיד לאף אחד "לא". כמה עלה ונתעלה בתקופה הקצרה שלמד בישיבה! כמה היו כל מעיניו נתונים לתורה! אני רואה לנו זכות, שהישיבה שלנו שמשה הכנה והכשרה לישראל לעלייתו לישיבה של מעלה.

הגמרא בסוף מענד קטן אומרת, למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? לומר לך מה פרה אדומה מכפרת – אף מיתת צדיקים מכפרת. ופה מדובר בצדיק, מיוחד בפשטות ובצניעות, בלי שהוא מרגיש שיש כאן משהו מיוחד, בלי שנתן לאחרים להרגיש שיש כאן משהו מיוחד.

אני רוצה לומר גם מלה להורים. לנחם אתכם "כדרך שבני אדם מנחמים". חז"ל מספרים: "כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לנחמו. נכנס ר' אליעזר וישב לפניו, ואמר לו: רבי, רצונך אומר דבר אחד לפניך, אמר לו, אמור. אמר לו: אדם הראשון היה לו בן ומת, וקבל עליו תנחומים. אף אתה קבל תנחומים. אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא הזכרת לי צערו של אדם הראשון?... נכנס ר' אלעזר בן ערך וישב לפניו, ואמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? – לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון. בכל יום ויום היה בוכה ואומר, אוי לי, אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום? אף אתה רבי, היה לך בן, קרא תורה, מקרא; נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות, נפטר מן העולם, ויש לקבל עליך תנחומים, מפני שהחזרת פקדונך שלם. אמר לו רבי יוחנן בן זכאי: אלעזר בני, נזמתני כדרך שבני אדם מנחמים."

נלמד כולנו מן השעור שנתן לנו ישראל במותו. נזכור יפה, שהיום קצר. לא עליך המלאכה לגמור, אבל אי אתה בן חורין להבטל ממנה. צריך לנצל כל רגע כדי למלא את יעודנו. צריך לדעת להתמודד. זו הדוגמה שישראל נתן לנו. לדעת להתמודד עם קשיים. לא להרתע ולא להכנע להם. בזה אנו נבחנים, וזה מה שנדרש מאתנו בעולם הזה. וזאת תהיה גם זכותו של ישראל, שיעורר את כולנו, בהסתלקותו הפתאומית מאתנו, לדרך אמת לחיים האמיתיים, למלוי יעודנו ושליחותנו בעולם. ודמותו הנעימה והצנועה תמשיך להאיר לנו ולעורר אותנו מגנוי מרומים.

הרב יהודה בהרב

מתוך דברים באזכרה

זהו הכתר ההולם את ישראל ביותר:

בן תורה.

אנחנו נמצאים לקראת סוף למונדנו במסכת יבמות. התוספות בסוף מסכת מועד קטן שואלים: מדוע סדר נשים נפתח במסכת יבמות, העוסקת בנושא של פורענות? ועונים, שמכיון שמסכת מועד קטן עוסקת בסופה בעניני אבלות, סמכינן פורענותא לפורענותא ונחמתא לנחמתא.

מהרש"א שואל, הרי תשובתם של תוספות היא, סמיכות הפורענויות. ולמה הזכירו בדבריהם גם "נחמתא לנחמתא"? ואומר, שזו הזכרה דרך אגב, שאין לה קשר לעניננו. אבל נראה לומר, שבדוקא כתבו תוספות "פורענותא לפורענותא ונחמתא לנחמתא". בסוף מסכת מועד קטן נפגשים עם המות, ולכן נסמכת לכאן מסכת יבמות. אבל במסכת יבמות אנו לומדים על הנחמה שאחרי הפורענות. הפורענות הקשה של "ומת אחד מהם ובן אין לו", יש לה נחמה, שלוחה ממקורה של תורה. מרפא מהרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם.

ישראל שלנו נקטף מתוך בית המדרש, בדרכו לשיבה, ואין אנחנו יכולים לחשוב עליו אחרת, ולא לעייר את דמותו אחרת, כי אם כפי שאנחנו רואים אותו עדיין עומד חי לנגד עינינו בבית המדרש.

בנוהג שבעולם, קושרים כתרם לגבורי המעשה ולאנשי החיל. ונהג שבעולם, חושבים, שבעולם החיצון, שם מקום הגבורה, שם מקום החיים, שם מקום הפעילות, שם מקום התפארת. ואילו עולמו הקטן של בית המדרש, נראה לו לעתים, לאדם שאיננו מתבונן לעומק, חסר את הגבורה, את התפארת ואת ההדר, שקיימים בעולם המעשה. ואכן, האור שבבית המדרש הוא אור מוצנע, אשר הצניעות יפה לו. ואת צנתים חכמה. אבל היום, עם העלותו של ישראל לגנוי מרומים, אנחנו נפגשים בעל כרחנו, באור הגנוז של בן תורה. כי זה הוא הכתר ההולם את ישראל ביותר. בן תורה.

ומי יוכל לדעת מה היא העצמה הרוחנית הגנוזה בבן תורה, מי יוכל להוקיר את העקשנות של בן תורה, את המסירות ואת ההתמדה שלו. את הלילות הארוכים של ישיבה על סוגיה, על תוספות, על רשב"א, את המשא ומתן בשעור, את העמל עם החברותא, ואת המאמץ הקשור בבחינה המדויקת של הסוגיה? דברים יום ויומיים שאנחנו עצמנו לא תמיד יודעים להעריך את גדלם ואת אורם. אבל ראוי לנו

על ישראל דברתו

שתי מסילות התנהגות אפיינו את ישראל

אחת – מסילת הנוקשות, הקפדנות והדקדקנות;

השנייה – מסילת הפשרנות, הסלחנות, הוותרנות והרגישות.

עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים". עיקר קורות חיי האדם אינו בפרטי רשימות ארועיו בצד החיצוני של מעשיו, כי אם במהותו הנשקפת מנתיבת חייו, ובדיקנה של נפש העולה ומתגלה מתוך פעולותיו.

על כן, בבואי לכתוב על ישראל ז"ל, אין הדברים תולדותיו למן הוולדו ועד מותו, כי אם תאור המצייר בבואה של דמותו ומידותיו.

מידות שונות, דרכים מקבילות או התנהגויות נבדלות, הנראות במבט ראשון כהפוכות זו מזו, יכולות להתגלות לאחר התבוננות לא רק כדברים שאינם מנוגדים זה לזה, אלא גם כחלקים המרכיבים יחד מכלול אחד, ששלמותו רק בצירוף החלקים, ודווקא באיחודם כל חלק בתחומו והקשרו. כפסיפס, בו האבנים השונות בצבען וצורתן, כשנמצאות כולן, כל אחת במקומה – התמונה שלמה, וכשחסרה אחת האבנים, כשהועם צבעה היחודי או כשאינה במקומה – התמונה פגומה.

שתי מסילות התנהגות אפיינו את ישראל: האחת, מסילת העקשנות, הנוקשות, הקפדנות והדקדקנות, והשנייה מסילת הפשרנות, הסלחנות, הוותרנות והרגישות. לכאורה תרתי דסתרי? – רק לכאורה. כי ישראל גילם את ההרמוניה בה משתלבות שתי מסילות מנוגדות אלו, בנתנו לכל מסילה את מקומה וגבולה. צח – ואדום. דרכו היתה ברורה: עקשנות ונוקשות – במשימותיו שלו, פשרנות – בדרישותיו מסביבתו. קפדנות – על עצמו, סלחנות וותרנות – לאחרים, דקדקנות – בחלקו, רגישות – לצרכי זולתו.

אחד התחומים העיקריים בהם בלט קשי ערפו, היה הלמוד. ישראל התיגע בלמודו במאמצים רבים. הוא לא נטה להברקה, ודרכו בלמוד היתה הדרך הקשה – התעמקות בכתוב, מתוך רצון עז לחבין כל דבר ולישבו לגמרי על הלב. בעמלו זה, הצטיינה דרכו באחת – העקשנות. ישראל לא התפשר על דבר מעומעם, על סברה לא מוכנת. האמת שהיתה בו לא הניחה מקום לטיוחים והחלקות, וישרותו החודרת לא הותירה קיום לדברים לא ברורים. אם חשב שלא הבין את הענין עד תומו לאמתה של תורה – לא ויתר, ולא הסכים להסברים שהתבססו על הנחות חלשות ו"בניות עזר" רעועות.

"תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי". כשהבין ישראל ענין מסוים — היתה זו תורה דליה, תורה החדורה בתוך תוכו ומשוקעת בקרבו, וכשחזר על סברה שהבין — ניתן היה לראות שעכשיו היא ברורה לו, וכעת הוא מסביר את אשר נובע ממנו עצמו, עד שהסברו טוב יותר מהסברו של זה שלמדו את אותו ענין. מישראל למדנו כיצד יש לשמוח כשמבינים דברי א-לוקים חיים. כגודל הקושי שהיה לו בהבנת הסוגיה — כן גדולה היתה שמחתו כשזכה להבינה. שמחה קורנת של ספוק ועוד: "יגעת ומצאת — תאמין".

על מאמר הגמרא "הלל מחייב את העניים ור' אליעזר בן חרסום את העשירים", ניתן להוסיף, שישראל מחייב את כל בעלי הקשיים, האומרים נואש. את כל אלה שאינם עמלים בכל כוחם. ואת כל אלה המתפשרים על דבר, למחצה לשליש ולרביע.

לא רק בסדרים ניתן היה למצוא אותו עמל בהבנתה של סוגיה. אף כי בשעור לא הרבה לדבר, בהפסקות נהל לפעמים דיונים על הענינים שנלמדו בשעור, כשגם כאן לא בקלות ויתר לבני שיחו. לא היתה זו התנצחות שכל צד מקוטב בעמדתו, היה זה יכוח של פתיחות והקשבה, אבל לא יכוח של ויתור. עד שישראל לא שכנע את בן הפלגתא שלו או עד שלא הבין את הענין על בוריו — לא חדל מלשאול, לבאר ולהקשות, ופעמים נגמרה ההפסקה לפני שתם הדיון.

עקשנות זו אפיינה גם את למודי המחשבה והאמונה שלו. ישראל לא הניח ללמודיו באמונה להשאר תלושים ומרחפים באויר, ותבע להבין כיצד כל דבר שלמד הוא אמיתי, ממשי ומציאותי. עד שלא הבין כיצד הדבר שלמד מתגלה ונראה במציאות, ולא נשאר בגדר פילוסופיה רוחנית מנותקת, לא הסכים עם הדבר, ובחיוך על פניו קבל — תבע: הרי במציאות זה לא כך, ובחיים אין זה נראה. כך כשלמד את מאמר הדור, וכך בכל דבר הדבר.

עקשנות זו הולידה וכוחי בירור רבים, שבמקרים רבים נמשכו אל תוך הלילה, עד השעות המאוחרות, ועתים אפילו עד שבאו ואמרו לו שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית. בחדשיו האחרונים בישיבת "אור עציון" נעשה הדבר כמעט למנהג של קבע: בכל ליל חמישי היה עולה הדיון מתוך קטע כלשהו בכוזרי, מאיזה רעיון בדברי הרב או ממקום אחר, ועד מהרה היה ישראל שקוע בשיחה ארוכה ומעמיקה, כשאין הוא מוותר בכי הוא זה על הבנת הענין עד תומו ומצוי כולו, ואפילו נמשך הדבר עד לשעות הקטנות.

יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו. כשעמד ישראל לסיים את הישיבה לצעירים, והיה עליו להחליט איפה ימשיך אחרי השמינית, היו לישראל לבטים רבים. בהחלטתו בלטה יותר מכל נחישותו בלמוד התורה. הוא התלבט אם ללכת לישיבת אור עציון, בידעו ששם ההתמדה גדולה, ויקשה עליו להתרכז שעות רבות כל כך. לבסוף החליט ללכת

לאור עציון, בקבלו עליו את כל הקשיים. כדי לזכות בדרבון שיקבל מאוירת ההתמדה שם.

לא הרי ישיבה תיכונית כהרי ישיבה שכולה תורה. בישיבה תיכונית, ואפילו כזאת המדגישה את מרכזיות התורה, מתחלק עמלו של הלומד, ונפרש על תחומים רבים מלבד הלמודים התורניים, והוא מוסט מלהשתקע כולו בתורה. מוסיפה לכך מערכת הלמודים המקובלת של שעורי בית עבודות מבחנים ותעודות, כשעל כולן תעודת הבגרות, ונוטלת גם היא מהכוחות המושקעים בתורה. לא כן הדבר בישיבה גבוהה או בישיבת הסדר, בהן מקדיש התלמיד את עתותיו וכוחותיו כולם לתורה. כאן מבחנו הקשה של האדם, וכאן מתגלה אופיו האמיתי. לא קל לעמוד בלמודי תורה כה מרובים, אבל מאידך, החפץ לעמול בתורה, והמוכן להקדיש עצמו לכך, יכול לפרוח וללבלב, כשהזמן המרובה שעומד לרשותו לטובתו. הישיבה שכולה תורה – כור היתוך היא, המגלה למי רצון, ולמי נרפות הידיים.

בישראל אי אפשר היה לטעות. משהגיע ל"אור עציון", החלה פריחתו והחל לבלוב, שנפסק בטרם הגץ ניצנים, ולפני שגמול פירות. עקשנותו הגדולה שקעה אותו באהלה של תורה, כשהוא יגע ומתאמץ להתרכז בכל יום הלמוד הארוך. לאחר שלמד כבר חדשים אחדים ב"אור עציון", נתכנסנו, כל בני הכתה מהישיבה לצעירים לשבת מחזור. בבקור אצל הרב יצחק קופמן, בקש הרב, שכל אחד מהחבורה יאמר משפט אחד שמבטא את הרגשתו. כשהגיע תורו של ישראל, אמר: "רק עכשיו התחלתי להכנס ל'ראש של הגמרא'." גם לרב וייס אמר אז, ש'תפס ראש של למוד', התגבר על בעיות הרכוז. בדברים אלה תמצת את תקופת חייו האחרונה.

"פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י-ה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו." עצם הבקשה והמאמץ לפתוח את שערי הצדק, בהודות לה' – זהו השער לה' בו יבואו צדיקים. שער זה, שער היגיעה והרצון, הבקשה והמאמץ, פתח ישראל לעצמו בעמלו, ובישיבת אור עציון נתרחב הפתח כפתחו של אולם.

דרך זו – היא המלבישה את האדם באצטלא של תלמיד חכם. אינו דומה חכם לתלמיד חכם. חכם, הוא האדם שכבר שתה ממעינה של תורה, רכש ידיעות והוא כעת ידען, חכם. תלמיד חכם – הוא אדם שכעת קונה דעה, משתקע בתלמוד תורה. וכזה היה ישראל. משוקע כולו בעמל וביגיעה בשקידה ובהתמדה.

תלמידות שבו – הביאה אותו לשתיית דברי רבותיו בצמא, כשהוא טורח שלא להפסיד אפילו שיעור אחד. באחת הפעמים שבקר את חבריו במרכז הרב, ושיחותיהם הסתיימו בשעת לילה מאוחרת, דאג לקום מוקדם למחרת בבקר, שיספיק להגיע בזמן לשעור של הרב דרוקמן באור עציון. בפורים שלפני מותו, לקח עמו רשמקול קטן, להקליט את דברי הרבנים אותם בקר, באמרו שכל שנה בפורים אומרים דברים חשובים, ואף פעם אין הוא שומר אותם.

אף על פי שאת עיקר סגולותיו הרוחניות הוציא ישראל לפועל על ידי התורה, בלטה עקשנותו גם בלמודי החול, בהם עסק בישיבה לצעירים לצד הלמודים התורניים. בשום משימה שלקח על עצמו לא יותר. בלט הדבר בלמודי המתמטיקה — מעת שהחליט ישראל להצליח בבחינות, למד בעקשנות. פתר דפים דפים של תרגילים, כשהוא מבקש מחבריו לחדר, לבדוק ולראות אם טעה, ומהו הפתרון הנכון. בבחינות הבגרות נכרו אותות מאמציו, כשהשיג ציונים גבוהים למדי. כשראתה בת פרעה את התיבה בתוך הסוף, נאמר "ותשלח את אמתה ותקחה", ודרשו חז"ל שנשרבבה אמתה אמות הרבה. אומרים בשם ר' מנדל מקוצק: ומתחילה כשהושיטה את ידה מה סברה? והלא ראתה שהיא נמצאת מרחוק! אלא, צריך האדם לעשות את כל מה שבידו, ואפילו המטרה רחוקה, והנס יבוא מאליו...

בדרך זו נהג ישראל. בתחילה עשה את כל המאמצים, ובשום משימה שלקח על עצמו לא יותר, ואפילו נראה המאבק כחסר סכוי, ולבסוף נעשה הנס, ונשרבבה ידו אמות הרבה. משיגע בלמודו בעניות הדעת, זכה בו בעשירות הדעת. אמנם, במשימות שידע שאינן אפשריות לא נסה להאבק לשוא, והתרכז במערכות הקשות אך אפשריות.

גם במישור הפיזי התגלה כח רצונו החזק. היתה מגבלה ברגלו מלידה, אבל הוא לא נכנע לה, והתעקש להשתתף בכל המסעות, גם בקשים ביותר. מאמציו הרבים שלא להכנע לקשייו, הביאו לידי כך, שלא הרגיש כלל בפגיעתו. בלשכת גיוס שאלו אותו האם רגלו מגבילה אותו, וענה שאין היא מפריעה לו כלל, ועל כך השיבו לו שם, שאם כך גם להם זה לא מפריע. תשובה זו שמחה את ישראל מאד, כי חשש שלא ירצו לגייס אותו. וכשם שעל עצמו הקפיד, כך לחבריו יותר וסלח, בין בכבודו בין בגופו בין בממונו.

בחיים משותפים של נערים בגיל התבגרותם, טבעי הדבר שבמרצת הזמן יתפתח ריב, תתגלע מריבה, או טינה, ובמיוחד בחבורה שטגורה יחד שעות רבות ביממה, בכתה ובפנימיה. לישראל — לא היו שייכים כל אלה. לא ריב ולא מדון, לא נקימה ולא טינה.

ולא שישראל לא היה בחברה. נהפוך הוא — תמיד היה בחברה, ומעולם לא פרש מהצבור, ולא נערך מפעילות כלשהי, ובכל זאת תמיד השכיל להגשים את המדה אותה שבח רבי חנינא בן דוסא — מי שרוח הבריות נוחה הימנו. חביבות על הכל, ומקובלות אצל הכל מנין לו? התשובה נעוצה בו עצמו. "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם." אדם חש מי אוהבו ומי שונאו, ובהתאם לכך הוא מתיחס לזולתו.

ישראל, בהתנהגותו, טרפד כל אפשרות לטינה. כל כולו היה טבע של מחילה על כל דבר, ונתינה של כל מה שאפשר. וכי כיצד אפשר לכוז לשמור טינה? עוד מקטנותו ידע ישראל לתת, ובלב שלם. לא נתינה של קח ותן, נתינה שהנאה בצידה, שחברות בתלויה בדבר – סוף שעוברת מן העולם; אלא נתינה טהורה, לשמה.

ובשם שדקדק ב"שלי שלך", כך דקדק ב"שלך שלך", ונזהר מלהנות ממון זולתו שלא ביושר.

ישראל שלח ידו מפעם לפעם במסחר. אבל הקפיד תמיד על הגינות מלאה. פעמים אחדות מכר ישראל ספרים ליד הישיבה. באחת המכירות קבל ספרי "תחומין" להציג בדוכנו, ובגלל אי הבנה בקש בשבילם מחיר גבוה יותר משהיה צריך. בגלל המחיר היקר לא רבים קנו את הספר. למחרת כשנודע לו שהמחיר היה שגוי, לא נח ולא שקט עד שמצא את מי שנתן לו המחאה במחיר השגוי, והחזיר לו את העודף.

תכונות טובות, הטבועות בילד בנעוריו, יכולות להשחק במשך השנים. בישראל, הראשוניות של "א-לוקים עשה את האדם ישר", הראשוניות של התום, של הזכות, לא נודהמה ולא נפגמה במהומת החיים.

לישראל, שכולו טוב, היתה גם עין טובה, כלתלמידי אברהם אבינו, עין טובה שמלאה אותו אופטמיות ותקוה. פעמים רבות ראינו את ישראל כשקשיים מולו, ולא ראינוהו מתיאש בעשייתו. בכל קושי ראה את הסכוי להתגבר עליו. וכשפניו להצלחה, המשיך והתאמץ.

חיותו ושמחתו היו גם הן תולדת עינו הטובה. אדם המסתכל רק על הטוב, תמיד יקרין עליצות וחדוה.

ישראל בלט בעליזותו, כשתמיד הלצה בפיו, וטוב לב משתה תמיד. מטבעות לשון הבדיחה שטבע, הפכו עד מהרה עוברות לסוחר ושגורות בפי כל, ונקבעו בלכסיקון של הכתה.

קופה מלאה מדות טובות זו, נלקחה מעמנו אור לי"ז אדר התשמ"ז, והדין דין אמת, כי כל דרכיו משפט. למחרת היום נטמן בהר המנוחות סמוך ונראה לישיבה לצעירים, בה גבש ועצב את מדותיו הנעלות. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

מתוך דברים באזכרה

הישרות שלו היתה עם אחרים,
אבל זה התחיל מהישרות שלו עם עצמו.

אינני יודע איך לדבר, אבל אני מרגיש שאני רוצה לדבר.
היינו כולנו ביחד ארבע שנים, למדנו יחד, אכלנו יחד, נשמנו יחד. בלי שהרגשנו
נעשינו אחד לחלק של השני. וכשנפרדנו התחלנו קצת להרגיש עד כמה כל אחד
ואחד נעשה חלק של השני.

כשנודע על האסון, אצל כל אחד מאתנו נפטר משהו.
כתוב, "אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה". לפי הסבר אחד, אומר
המאמר הזה, שבני החבורה נדרשים למלא את החסר. אולי זאת גם הסבה,
שבמקרים כאלה מעלים זכרונות, מספרים בשבחו של נפטר. אולי כדי להזכר
בדברים, ובעתיד לנסות להשלים את החסר.

כשאני חושב על ישראל, נראה לי, שלהשלים – זה משהו לא מציאותי. כשהוא
נפטר, הוא לקח אתו את הישרות שלו. הישרות שלו היתה עם אחרים, אבל זה
התחיל מהישרות שלו עם עצמו. לקח אתו את העונה שלו, את הפשטות, אני
מתכון פשטות – שלמות, עושה דברים בלי רעש ובלי הרבה דבורים, זה מה
שבטא את השלמות הזאת. לקח אתו את טוב הלב המיוחד שלו. וכמו שאמרנו
בפרקי אבות פרק ב' "אמר להם (רבן יוחנן בן זכאי): צאו וראו איזוהי דרך ישרה
שידבק בה האדם? – רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי
יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר בן ערך אומר,
לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי רבי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו
דבריכם." הלב הטוב של ישראל כלל בתוכו המתן.

להשלים את כל הדברים האלה, זה נראה בלתי אפשרי. אבל אולי דוקא
מישראל נלמד. אצלו כל דבר היה אפשרי. כל דבר שהיה שלם אתו. דבר הרבה על
כח הרצון של ישראל. לדעתי, זה נבע מכך, שכל דבר שהוא עשה, הוא האמין בו.
הוא לא הסכים להתפשר על חצי אמתה, על חצי הבנה. לא קבל שום דבר, עד
שלא "הרגיש" את אמיתותו. לא הסתפק בהבנה שטחית. לכן להבין דבר לקח לו
יותר זמן מאשר לאחרים. וכל מה שהבין, זה היה בשביל לקיים. אולי זה מה שנתן
לו את כח הרצון ואת העצמה שבהם היה עושה את הדברים אחר כך.
להשלים את כל החסר הזה אי אפשר. אבל אולי עם הרבה סייעתא דשמיא,

כולנו יחד. כמו שישראל היה אומר תמיד, "ננסה".
 אני מסיים בתפילה, שהקב"ה יתן למשפחה כח להתגבר, כי רק הוא יכול לתת
 את הכח הזה. ויקיים "בלע המות לנצח ומחה ה' אֱלֹהִים דמעה מעל כל פנים".

אבי שרייבר

דברים שנאמרו באזכרה

"כגמול עלי נפשי"

"שיר המעלות לדוד: ה', לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות
 ובנפלאות ממני. אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, כגמול עלי נפשי. יחל
 ישראל אל ה' מעתה ועד עולם."

במזמור זה משוה דוד המלך את עצמו לתינוק הנגמל מחלב אמו. יש להבין את
 תוכן ההשוואה הזאת. הרב פסחוביץ' מפרש את הענין: נאמר בתורה, "ויעש
 אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק". מדוע אין אנו נוהגים, בעקבות אברהם,
 לעשות סעודה ביום הגמילה? הדבר מבואר על פי הגמרא בפסחים. אמרו שם:
 "מאי דכתיב 'ויגדל הילד ויגמל' – עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים, ביום
 שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאהר שאוכלין ושותין, נותנין לו לאברהם אבינו כוס
 של ברכה לברך, ואומר להן, איני מברך – שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק,
 טול וברך. אומר להן, איני מברך – שיצא ממני עשו. אומר לו ליעקב, טול וברך.
 אומר להן, איני מברך – שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאסרן עלי.
 אומר לו למשה, טול וברך. אומר להן, איני מברך – שלא זכיתי ליכנס לארץ
 ישראל, לא בחיי ולא במותי. אומר לו ליהושע, טול וברך. אומר להן, איני מברך –
 שלא זכיתי לבן. אומר לו לדוד, טול וברך. אומר להן: אני אברך, ולי נאה לברך.
 שנאמר 'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא'."

והדברים תמוהים: כיצד יתכן, שדוד המלך רואה את כל אבות האומה מסרבים לקחת את כוס הברכה, ורק הוא לוקח ומברך? וכי חש עצמו לגדול מכולם? ומה גם, שהיה מעשה בת שבע, ועוד. כדי להבין זאת, יש להבין מהו בעצם גמילת תינוק. מה עובר על תינוק שנגמל? – התינוק שמרגיש שכל חיותו באה מחלב האם שנכנס לפיו, מקבל מן הסתם, בשעת הגמילה, זעזוע ופחד נורא. הכל ניטל ממנו. כל חיותו נלקחת ממנו. אמנם מכניסים לפיו אוכל אחר, דוקא מאוכל זה יוכל להתחזק ולגדול, אך את זאת אין התינוק מבין. כל שיודע הוא אינו אלא שלקחו ממנו את משען חייו. כשעוברים הימים, מתרגל התינוק לעובדה החדשה, ומבין שגם האוכל החדש מחיה. עד שלאחר זמן רב, בהסתכלות לאחור, הוא מבין שדוקא האוכל הזה, הוא שנתן לו את הכח לגדול ולהתפתח.

כך הם גם חיי עמנו. כל תולדות ישראל מלוות בגמילות רבות. תחילה עת ירדו אבותינו למצרים, היה יוסף השליט בכל הארץ ומשנה למלך. יעקב גם הוא, היה מזקני המדינה וחשוביה. ולפתע נהפך הגלגל ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. אחר כך עלו בני ישראל לארץ גדלו והתחזקו, עד ששלמה המלך על ממלכה אדירה, ולבסוף באו הבבלים, החריבו את ביתנו, והגלונו לבין האומות. ושוב חזרו לארץ ושוב גלו. וגם בגלות, הנה יהודי ספרד שנמנו על האצולה המלכותית, וראשיהם היו מן המקורבים למלוכה, דוקא מתקופת זוהר זו באה עליהם האינקזיציה הנוראה וגרוש ספרד. וגם אח"כ גדלה קרן היהודים בארצות אירופה, עד שבאה עלינו השואה האיומה. ולבסוף, אחר, ומתוך, כל הגמילות הללו, זכינו למדינה עצמאית, ובעזי"ה עוד נגיע לגאולה השלמה.

וזוהו המשתה הגדול שעשה אברהם ליצחק בנו. לא היה זה משתה רגיל שיש להמשיכו במנהגים, אלא היה זה משתה סמלי, "כי ביצחק יקרא לך זרע". אברהם הראה, כיצד תעבור דרכו של זרע יצחק דרך הגמילות הרבות. שכן כך הוא התכונן הא-להי, שרק מתוך גמילות אלו נוכל לבוא אל הגאולה השלמה.

על פי זה נוכל להבין, מדוע לוקח דוד את כוס הברכה. לא משום שהוא מחשיב את עצמו לגדול יותר מכל אבות האומה, אלא משום שכשם שראינו שחי עם ישראל מלווים בגמילות רבות, כך ממש היו חיי דוד. עוד בהיותו נער והוא מנגן לפני המלך שאול, והנה כפשע בינו ובין המות – שאול מטיל את החנית לעברו. אח"כ הוא נעשה לשר צבא, ופתאום הוא נחשב לערק, ונאלץ לברוח ולהסתתר. ובהיותו מלך – מעשה אמנון ותמר, ומרד אבשלום, ועוד אירועים ומהפכים רבים קרו בחייו.

חזו מה שאומר דוד במזמור: "ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני." – זה שאני לוקח את הכוס לברך, אין זה משום שגבה לבי ומחשיב אני את עצמי לגדול מכולם, אלא משום ש"אם לא שווייתי דוממתי נפשי כגמול עלי אמו." – משום שאני הוא הסמל לחיי עם ישראל בדרך הגמילות

הרבות, כתינוק הנגמל מחלב אמו. וזהו שמסיים, "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם." — יחל ישראל אל היום שבו יבוא סוף לכל גמילותינו, היום בו יעשה הקב"ה משתה לצדיקים, ובו יתברר כיצד גמילות אלו הן שנתנו לנו כח וחזק. ואם בעם ישראל אמורים הדברים, הרי שהם אמורים גם כן בישראל שלנו — מנחם ישראל. ישראל גם הוא, עבר בחייו מספר גמילות:

תקופת לביא — הגמילה הגופנית. היה מספר, כיצד רץ קילומטרים בקבוץ לביא, עבד על עצמו חזק מאד, עד שהצליעה שלו כמעט ולא הורגשה. אך התקדמותו הגופנית לא באה על חשבון הרוח.

תקופת שעלבים והישיבה לצעירים — הגמילה החברתית: כשעברו הוריו לגור בשעלבים, החל ישראל ללמוד בישיבה לצעירים. בשנים אלו היה תמיד במרכז המבדה, כשבת צחוק תמידית נראית על שפתיו. עד כדי כך הגיעו הדברים, שבערב זכרון שעשו בני הכתה לזכרו, כמעט כל ספור היה מלא בחיזוקים. — פשוט אי אפשר לזכרו בצורה אחרת. מדה שאפיינה אותו במיוחד היתה — הישרות. אמרו עליו שהוא לא יהיה סוחר מוצלח. אם פעם קרה שמישהו נתן לו יותר מדי כסף, הוא רץ אחריו, וחפש אותו במשך כמה ימים, עד שהצליח להחזיר לו את הכסף. גם במבחנים הורגשה ישרותו — אחד הר"מים שאלו פעם, מדוע לא יענה במבחן על חלק מהשאלה שעליו הוא יודע להשיב, והוא ענה — אני עושה או את הכל או לא כלום — אני לא מורח! דבקו במטרה היתה יוצאת דופן, וכשהיה צריך להתעקש, היה מתעקש עד הסוף. ובאמת, בזכות עקשנות זו הצליח לקדם את עצמו כל כך הרבה.

תקופת אור עציון — הגמילה הרוחנית: אם אפשר להצביע על נקודת השיא בחיי ישראל, דומני שהיה זה בישיבת "אור עציון". לאחר שכבר נבנה מבחינה גופנית וחברתית, התחיל להכנס ברצינות לשביל הזהב, לעולם התורה. שמענו ספורים, כיצד היה יושב שעות ומשקיע מרצו בלמוד. בשבת מחזור שהיתה, ספר שבעיות הרכוז שהיו לו בעבר נעלמו, והוא מצליח ללמוד בצורה שוטפת. אף ספרו, כיצד היה יושב רכוז על הגמרא ולא הרים את עיניו על אף שישב במקום בו עוברים בחורים רבים. כשבוע לפני פטירתו ספר לי, כי בקרוב הוא צריך לחתום, אם להתגייס לצהל"ל בשנה הבאה או לא, ואמר שהוא מתלבט. אף שקל אפשרות לעבור לישיבת מרכז הרב, שכן הרגיש תנופה גדולה בלמוד, וחשב שאולי הישיבה תתאים לו. אך לצערנו הוא לא הספיק להחליט, עד שהגיע לגמילתו האחרונה: הגמילה מן החיים לעולם שכולו טוב.

לישראל עתה בודאי טוב, ואנו שעדיין מרגישים את הכבדות שבמוות בבחינת "ועל פני כל העם אכבד" — אל להעצר. עלינו ללמוד ממדותיו — הישרות, העקשנות והדבקות במטרה — ובהן נמשיך את דרכו בחיים. אנו הכרנוהו בשם ישראל בבחינת "כי שרית עם א-לוהים ועם אנשים ותוכל". אך עתה אנו זקוקים

לשם השני – "מנחם".

יהי רצון שננוחם כולנו במהרה כדברי הגמרא במסכת כתובות:
 "...אחינו המיוגעין, המדוכאין באבל הזה, תנו לבכם לחקור את זאת.
 זאת היא עומדת לעד מששת ימי בראשית. רבים שתו. אחינו, בעל
 הנחמות ינחם אתכם. ברוך מנחם אבלים.' אמר ליה, קום אימא מילתא
 כנגד מנחמי אבלים. — פתח ואמר: 'אחינו גומלי חסדים בני גומלי
 חסדים המחזיקים בביתו של אברהם אבינו. אחינו, בעל הגמול ישלם
 לכם כגמולכם. ברוך אתה משלם הגמול.' אמר ליה: קום אימא מילתא
 כנגד כל ישראל. פתח ואמר: 'רבן העולמים, פדה והצל, מלט, הושע עמך
 ישראל מן הדבר, ומן החרב, ומן הביזה, ומן השדפון, ומן הירקון ומכל
 מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. טרם נקרא ואתה תענה. ברוך
 אתה עוצר המגפה".

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

☆☆
 ☆ בחיותו בנן הילדים, חזר ישראל יום אחד הביתה, וספר שאחד ☆
 ☆ הילדים הכהו. כשנשאל מדוע לא השיב לילד מכות, השיב: "כי זה ☆
 ☆ יכאב לו מאד"... ☆
 ☆ ☆
 ☆ מפּי ההורים ☆
 ☆☆☆

מדברי חברים באור עציון

דרור: הכרתי את ישראל עוד מהישיבה לצעירים. אני רוצה להדגיש, שהיה שנוי בדרכו של ישראל בין הישיבה לצעירים לבין אור עציון, בתזומים שאליהם פנה. בישיבה לצעירים הוא התעסק בהרבה תחומים. לא כולם תורה. למד הרבה חכמת חיים, האישיות שלו התבגרה, והתפתחה הישרות שלו והפשטות שלו והאמיתיות הזאת שלו, והשנה הוא הפנה את כל הכוחות והמאמצים לכיון של למוד תורה. ישראל דבר אתי הרבה על קשיי הרכוז שלו, ואמר לי שהם קשיים אוניקטיביים, מלידה. השנה הוא הצליח, במאמץ ובהתמדה, להתגבר על הקשיים האלה, ולמד כמו כל אחד, ואולי הרבה יותר טוב מהרבה אחרים. קשיי הרכוז שלו לא באו לידי ביטוי.

בלמדו חפש הגדרות מדוייקות. רצה תמיד לצאת עם דברים ברורים ביד. הבהיר דברים עד הסוף, רצה לשמוע אותם עד הסוף, ואחר כך יכול היה לומר אותם עד הסוף.

שוקי: אני חושב שמה שאפיין את ישראל זו הפשטות שלו. הוא לא התבלט ביראת שמים. היתה לו אמונה גדולה ויראת שמים חזקה, אבל הוא לא נסה להחזין את זה. לא היתה לו כפה ענקית, ולא ציציית בחוץ. זה היה אצלו פנימי מאד, ורק לפעמים יכולת לראות את זה.

בחצי השנה האחרונה למדתי אתו כוזרי, וראיתי עד כמה הדברים מבוססים אצלו. האמונה החזקה והאהבה לקדוש ברוך הוא. זה גרם לי הערכה רבה מאד אליו.

הוא גר אתנו בחדר. המיטה שלו היתה מעל הארון. היה צריך לטפט אליה, והיא גם לא היתה מחוברת כמו שצריך. מדי פעם כשהוא עלה עליה היא עפה. לא שמענו ממנו תלונה, ובודאי שלא בקש שמישהו יתחלף אתו בגלל שלו קשה יותר לעלות לשם. אלו היינו מציעים לו להתחלף, בודאי היה מסרב.

משה: למדתי עם ישראל בחברותא. היה לו צער גדול על בטול תורה. הוא השתדל להגיע בזמן, והתנצל על כל אחר. בלמד היה מקפיד מאד על בירור ובהירות. הוא לא קבל דבר אפילו אם נשמע יפה ומענין. הוא רצה דברים אמיתיים. היתה בו אהבת ישראל. הוא אמר לי פעם שהוא אינו מסוגל להגיד "לא". אצלנו כאן קבל על עצמו לטפל באתיופי אחד, וגם כשהגיע הביתה היה מתעסק עם

האתיופים ועוזר להם.

יורם: היה לישראל מין עקרון, לדבר עם כל אחד בשפה שלו. הוא היה מסוגל לדבר עם מישהו מה"מקצועית" כך שהוא ירגיש שהם מדברים באותה שפה, ולאחר מכן לדבר עם מישהו מהישיבה בשפה אחרת לגמרי. הוא היה משנה את הסגנון, את אוצר המלים ואת אופי הדבור. זה נתן לצד השני להרגיש שהוא משתייך אליו, והם נמצאים "באותה סירה".

שמחת החיים של ישראל היתה פשוט נדירה. אני לא מכיר אדם שידע לחייך כל כך הרבה כמוהו. קרה לי שהייתי במצב רוח רע, וישראל נכנס לחדר. גם אם לא הוציא אותי מזה, אבל באותם רגעים שדברתי אתו, שכחתי את מה שהדאיג אותי, צחקתי וממש נהניתי לדבר אתו. אמרתי גם לחברותא שלי, כשהוא בא לשאול שאלה בגמרא, שאני מרגיש עונג מיוחד כשאני מדבר אתו, הרבה יותר מאשר כשאני מדבר עם אחרים.

קהת: בישיבה לצעירים ישראל היה בשבילי אחד מהחברה. כשבאנו לפה, פתאום תפסתי את עצמי הולך אליו ושואל אותו הרבה שאלות, וגם גליתי שהוא יודע הרבה יותר משחשבתו עליו בישיבה לצעירים.

יחיאל: ישראל נסה כל הזמן להספיק דברים. לא בטל זמן. אני למדתי אתו רמב"ם חצי שעה בבקר. פעמים רבות, בגלל התארכות התפלה, נשארה לנו רק רבע שעה. ואני אומר לו: ישראל, זה לא נראה לי יעיל ללמוד רבע שעה. והוא היה מתעקש, על רבע שעה וגם על עשר דקות. לנצל כל זמן. כשאני חושב על זה, זה כאילו ישראל ידע שאין לו הרבה זמן לחיות, והוא צריך להספיק כמה שיותר. בפורים ישראל ישב לבד, הוא דבר עם עצמו, וסכם לעצמו כאילו, מה עשה. חשבון נפש אחרון כזה. חשבון הנפש הזה בליל פורים הרשים אותי במיוחד. אהבת הבריות של ישראל היתה משהו מיוחד. הוא לא היה יכול להגיד לא. כל הזמן ניסח לעזור.

אלדד: בדרך להלויה עלו לי שלשה זכרונות מישראל. הראשון היה מלפני יותר מארבע שנים במחנה של בני עקיבא. ישראל עוד גר אז בקבוץ. היה אז מסע קשה מאד. המדריכים יעצו, שמי שיש לו בעיות הליכה לא יבוא. אני זוכר שישראל יצא למסע, והיה קשה לו מאד. פעמים אחדות שאלנו אותו אם הוא רוצה לחזור, אבל הוא התעקש, וגמר את כל המסע עד הסוף.

הדבר השני, דברנו על הצבא. שאלתי את ישראל מה הוא מתכוון לעשות בצבא. הוא אמר לי, שמע, אחד הרעיונות שיותר נראים לי זה ללכת לרבנות. הוא

הוסיף ואמר לי, אני חושב להיות שם לא מתוך כוח, אני רוצה לתרום. מין אידיאל כזה, שיגיעו לרבנות בחורים שלמדו בישיבות. כל המערכת של הרבנות הצבאית נראית לי די אומללה, ובחורים שלמדו צריכים לבוא ולהרים את העסק. הדבר השלישי, זו האהבה שהיתה לו, הקשר אל בני אדם. הקשר הפשוט. לא עם הרבה חברה מהשעור אפשר היה לקיים את אותן שיחות נפש שהיו לי עם ישראל.

בפורים באמצע הריקודים ראיתי אותו יושב בצד עם היד על אורי. אורי היה שכור, ואני מתוך שמחה באתי ואמרתי לאורי, אורי בוא לרקוד, והערתי אותו. ישראל התרגז עלי ואמר לי, למה הערת אותו? הוא סוף סוף נרגע. הוא רקד מספיק להיות. באמת אני צריך לקחת אותו לישון. מיד שם לו את היד על הכתף ולקח אותו לישון.

משה: התכניות של ישראל בקשר לצבא השתנו בסוף. לפני שבתיים בדיק דברתי אתו, והוא אמר לי, שיש מישהו שהבטיח לסדר לו להיות חובש קרבי. הוא היה יכול ללכת לישון כשכולם בחדר מדברים בקול, כשטייפ חלק, כשהאור דולק. הוא היה שם את הווקמן שלו שתי דקות, מוריד אותו, ונרדם. אף פעם לא בקש שנשתוק.

ישראל אהב מחיקה. כל מיני סוגי מחיקה. הייתי מגיע לחדר, בטוח שישראל ישן, פתאום הייתי שומע שהוא מפסיק את המכשיר, ותולה את האזניות על החלוק. בשבת האחרונה הוא היה תורן. הוא עבד קשה מאד עד סמוך לשבת, והוא פצע את האצבע. כשנכנס לחדר, טפטף לו קצת דם על כלי המטה שלי. הוא היה עיף ועדיין לא התקלח. הייתי בטוח שיאמר, עשה לי טובה ונקח את זה לבר, עוד לא התקלחתי. אבל הוא ישב ותפסף את הכתם בעצמו. ראיתי שהיה חשוב לו מאד לתקן בעצמו.

פעם הוא קרא בתנ"ך הצבאי, ומצא בפירוש למטה הערה, שבאה ל"תקן" את הגירסה בתנ"ך. בפתח התנ"ך הזה חתום הרב הראשי לצה"ל. ישראל אמר שהוא לא מבין איך רב יכול לחתום על תנ"ך כזה. הדבר הזה הטריד אותו מאד. אני אמרתי לו שלא צריך להתרגש מזה, כי אולי באמת יש במלה הזאת חילופי גירסאות בין מסורות של עדות כמו ידכה - דכא. הוא לא ות, ירדנו לספריה לבדוק, וכשראינו שאין במסורת גירסה כמו המתוקנת, הוא כתב מכתב לרב הראשי לצה"ל. הוא גם קבל מהרב תשובה למכתב הזה.

ישראל סכם את כל השעורים בצורה מסודרת. לפעמים הייתי חאה אותו בחדר וישב על יד השולחן עם הווקמן, שומע שוב את השעור של הרב ראם, ומסכם. כשלא הספיק, היה רושם בקלסר, שעור מסוים חסר, כדי לסכם אותו פעם אחרת. פעמים אחדות כתב "חסר" ומחקתי לו, כי קצת הרגיזה אותי העקשנות הזאת שלו.

אבל הוא לא יותר.

עוד דבר שלא הזכירו. הוא היה מאוד נזהר מגזל. דין פרוטה כדין מאה. כשהיה לוזה ממישהו אסימון או משהו קטן אחר, היה מקפיד להחזיר. אם בסוף ארוחת ערב בישיבה היה מונח כבר אוכל לארוחת בוקר, הוא טען שבאוכל הזה אסור לנגוע כי הוא מיועד למחר, ומי שלוקח עכשיו הרי הוא גזל.

קרה שבא לישיבה אורח, ונכנס לחדר אוכל לאכול בלי ליטול רשות מראש הישיבה או מהאחראי. הדבר הזה מאד הציק לו. הוא טען שזה ענין של גזל. אנחנו למדנו את זה מישראל, ועברנו מיד הלכה למעשה. כשיצאנו מבית האבלים בשבעה, הציע לנו בחור מישיבת שעלבים לאכול שם. באמת החלטנו שהפעם חשוב שנלמד מהמידות של ישראל. בקשנו מהבחור שידבר על זה עם האחראי למטבח הישיבה. יותר מאוחר דברתי עם הרב שלזינגר, ובקשתי ממנו רשות שהבחורים שיבואו לשעלבים לנחם יוכלו לאכול בישיבה.

בין שאר התכניות היתה לו תכנית ללמוד תנ"ך. הוא התכוון להגיע להיקף בקיאות. היה לו "בנין" רציני, והוא חתר אליו בהתמדה. בהפסקות צהרים הייתי מגיע לחדר בשעה שתיים וחצי בערך, והייתי מוצא אותו לומד תנ"ך. בשבתות, כשהתעייף מלמוד גמרא, היה הולך לחדר וקורא כמה פרקים בתנ"ך.

ישראל הכיר טובה לכל מי שלמד אותו משהו. פעמים אחדות הוא הזכיר לי לטובה מורה לתנ"ך שלמד אותנו בשביעית, על שלמד אותנו ללמוד רש"י לחומש. הוא ספר לי: בהתחלה היה לוקח לי שלשת רבעי שעה לעבור על הרש"י של פרשת השבת, עד שהמורה למד אותי איך לומדים רש"י, ועכשיו זה לוקח לי שלש ארבע וחמש שעות. הוא היה יסודי מאד.

בשבת האחרונה ישראל היה תורן בחדר אוכל. השעור שלנו היה בסעודה שלישית אצל הרב ראם. ישראל בקש ממישהו שיחליף אותנו בתורנות, מפני שרצה לשמוע את דברי הרב ראם בסעודה שלישית. הוא ישב לידי אצל הרב ראם, ואמר לי, יש לי ספק האם הבחור שדברתי אתו יבוא להחליף אותי. והוסף, אני חושב שהוא יבוא, רק מפני שאני רוצה שיבוא. הוא התלבט אם ללכת לחדר אוכל או לא, אבל בסוף קם בצער והלך, כדי להיות בטוח שלא הפיל עול נוסף על התורנים האחרים.

היו לי אתו הרבה דיונים. נהייתי מאד לבוא לדבר אתו כמעט על כל נושא שהיה לי. בכל פעם שמצאתי מקור שיכול לעזור לברר לנו משהו, רצתי אליו לספר לו. נהייתי לבוא ולספר לו, כי כל פעם כשהבאתי משהו חדש, הייתי רואה אותו זורח מאושר, כאילו מתמלאת לו עוד משבצת. הרבה דברים השארנו פתוחים. היום כשאני לומד ומגיע לענין שעסקנו בו, ומוצא משהו חדש, מפריע לי שהוא איננו, שאני לא יכול להראות לו את זה.

לפעמים כשישראל לא הגיע לישיבה, והמשכתי ללמוד את הגמרא לבד, ידעתי

מתוך שיחת חברים מהישיבה לצעירים

הרב איתן: כשקורא אסון בתוך החבורה, זה נותן לנו מקום למחשבות כבדות. מצד אחד – רצינות, מצד שני – מעין חוסר אוניס מסוים. אנחנו נתקלים באחד מבני החבורה, שחי אתנו, היה חלק מאתנו, ופתאום לא נמצא אתנו.

תמיד אנחנו אומרים לעצמנו, שצריך לזכור את יום המות. יום המות היה מצטייר בעינינו כאיזה דבר רחוק, במיוחד בעיני מי שלא נפגש עדיין עם תופעת המות מקרוב, כמוכם.

אין לנו ספק שהחיים לא נפסקים. החיים נמשכים, ואיכות החיים הנמשכים תלויה בהשקעה שאנו משקיעים בעולם הזה. כשאנחנו רואים את הדברים כך, מקבלים הימים שבהם החבורה לומדת יחד ומתמודדת יחד, מימד אחר.

פתאום אנחנו רואים אדם שחי בינינו, וכל מה שצבר בינינו, זאת בעצם מציאות החיים שלו. כשחושבים על כך, רואים שמציאות זאת היתה מציאות גדולה. לא היתה זאת מציאות כל כך קצרה.

כפתיחה אקרא כמה מדרשים משיר השירים, שבהם חז"ל מתיחסים לסלוקם של צדיקים. על הפסוק "דודי ירד לגנו לערוגות הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים", אמר רבי יוסי ברבי חנינא: הפסוק הזה, לא ראשו סופו ולא סופו ראשו. לא היה צריך קרא למימר אלא דודי ירד לרעות בגנו. ואת אמרת לרעות בגנים? – אלא, דודי – זה הקב"ה. לגנו – זה העולם. לערוגות הבושם – אלו ישראל. לרעות בגנים – אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. וללקוט שושנים – לסלק את הצדיקים שבישראל. – יש פעמים, שהקב"ה יורד לגן, וקוטף צדיקים שבישראל, לפי חשבונות מיוחדים נעלמים שלו.

ומדרש נוסף: "מתוקה שנת העובד: כד דמך רבי בון בר חייה עאל רבי זעירא ואפטר עלוי, 'מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל'. למה היה רבי בון בר חייה דומה? למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד והיה מתכשר במלאכתו יותר מדי. מה עשה המלך? נטלו, והיה מטייל עמו קצרות וארוכות. לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרם, ונתן לו שכרו משלם עמהם. והיו כל הפועלים מתרעמים ואומרים: אנו יגענו כל היום, וזה לא יגע אלא שתי שעות, ונתן לו שכרו עמנו משלם? אמר להם: יגע זה בשתי שעות, מה שלא יגעתם כל היום כולו. כך, יגע רבי בון בר חייה בתורה בעשרים ושמונה שנה, מה שתלמיד ותיק יכול ללמוד במאה."

ראינו במדרש, שהחשבונות של הקב"ה הם שונים. ההסתכלות היא אחרת. קנה המידה הוא אחר. בין אם נקרא לזה "זמנו של צדיק" בין אם נקרא לזה "מיתת צדיקים מכפרת".

אנו את חשבון הנפש האישי שלנו ודאי חייבים לעשות, והדברים ילזו אותנו עוד תקופה ארוכה. וכך צריך להיות. זהו חשבוננו של עולם. אך בהזדמנות הזאת חשוב גם שנעלה את דמותו של ישראל, כפי שנצטיירה בעינינו. אני מוכרח לומר, שהרבה מוסר למדתי מהילד הזה.

היתה לי חויה בתור ר"מ בכיתה, לראות בחור מתמודד. אני שומע עכשיו, שההתמודדות התחילה כבר בילדותו. הוא היה עקשן גדול ובעל רצון עצום להגיע להישגים, למרות מיגבלות גופניות שהיו לו. ואני ראיתי את זה יום יום. לא פעם ראיתי שקשה לו לסחוב את השיעור. היה מניח כך את הראש על השולחן, נח קצת. בהתחלה זה היה מפריע לי קצת, והייתי שואל אותו, אתה רוצה לרדת קצת, להתנער? מיד היה מתעשת ואומר, מה פתאום? הכל בסדר. נחתי קצת. זאת דרכי. כך אני צריך. אין צורך להתחשב בי באופן מיוחד. בדאי שאני רוצה ללמוד ולא רוצה להפסיד את השיעור.

אני לא זוכר אפילו פעם אחת שבקש שיתחשבו בו. ישראל היה מתמיד גדול. היה ישר מחשבה מאד, גם בשיעור. ובעיקר הרגשת את זה בלמודי האמונה. בשמינית למדנו מאמרים לא קלים. חלק מהדברים היו באמת קשים להבנה. כמו מאמר "הדור" על סגולתם הפנימית של ישראל. לפעמים ניסינו ליישם את זה במציאות בחיי היום יום שלנו. ניסינו לראות אם מאמר "הדור" באמת קיים בדורנו. ראיתי, שלפעמים חלק מהדברים לא התישבו על לבו של ישראל. היה מחייך כך בנחת מאוון לאוון, ואומר — בסדר, צריך לרדת למציאות, לראות. האם הדברים הם אוטופיים? במציאות לא כל כך רואים את הדברים. והחיוך שלו כאילו אמר — לא "נעבוד" עלינו. לא צריכים "לעבוד". צריך לראות, האם אפשר למדוד את הדברים במציאות היום יומית?

גם בלימוד גמרא זה היה כך. אם היה מרגיש שאיזה תירוץ או סברה לא כל כך מיושבים על לבו, היה מחייך. או שהיה מבקש שיסבירו זאת שוב, או שהיה אומר שהדברים דחוקים קצת. לא היה נותן לדברים להחליק.

ישראל היה מאד עדין, מאד רגיש. לא היה מרבה כל כך לדבר באמצע השיעור. היה "זורק" מילה פה מילה שם. יכולנו להבין לבד למה הוא מתכוון. לעומת זה בהפסקות היה מאד פעיל. ראיתי אותו מתווכח עם החברה, לא מוותר בויכוחים. אני זוכר שלעיתים הייתי נכנס להגיד את השיעור, הייתי מוצא את ישראל מתכתש עם אחד החברים, מתגלגל כך על הרצפה, והרגשתי שוב אותו מאבק של הבחור. — הוא אינו מוותר. הוא נאבק. אין אצלו מגבלות גופניות. הוא מתכתש, הוא מתגלגל, הוא למטה, הוא למעלה... לכבודי היו מפסיקים. וכמובן בלי תרעומת.

סתם התגוששות של ידידות. הייתי אולי פחות נהנה לו היה מדובר במישהו אחר. אבל אצלו פשוט נהניתי מהתופעה הזאת. לסיום – ציינתי מדי פעם, שבהזדמנות צריך לשוחח אתכם על הכתים שלכם, על הוריתכם. אולי אינכם יודעים מספיק להעריך את האנשים העומדים מאחריכם.

אצל ישראל דוקא הרגשתי, שהוא מאד העריך את הבית. מדי פעם היו לו בטיים הערכות כלפי ההשקעה המרובה בתורה שהוא ראה בבית. אני חושב, שגם אתם שמעתם ממנו מדי פעם דברים ברוח זו.

הדברים שיאמרו כאן יהיו לנו למזכרת מחיי יום יום. ספורים קטנים שמשקפים לפעמים עולם רוחני פנימי גדול.

עמנואל: קצת קשה לי לדבר. אולי בגלל שהיינו קרובים. בשבוע שחלף היה לי קצת קשה ללמוד, וכל דבר שהייתי עושה הייתי משווה לישראל. כשחושבים על חבר שנפטר, הכל מקבל מימד אחר. ישראל אצלי היה איחוד של שני כוחות. מצד אחד היה אצלי סמל השקידה, הוא למד ולא הרים את הראש מן הגמרא, ומצד שני תמיד היה לו חיוך על הפנים, תמיד היה שמח. ובזה איחד את שני הכוחות שבתורה, תורת חיים ואמת. בעצם לימודו בישיבת הסדר היה ג"כ איחוד של שני כוחות הסותרים זה את זה, הגוף והרוח. אך כוחו עמד לו באיחוד הדברים שרק מתוכו ניתן להגיע לשלמות.

הלל: אני חושב שעוד בחייו ישראל היה סמל בכתה. אנשים לא הסתירו את זה. אני חושב שדברו על זה בכתה באופן גלוי, אולי מאחרי הגב שלו, אבל ישראל היה סמל "אם תרצו אין זו אגדה".

יעקב: אני זוכר, כשהייתי חברותא שלו בשביעית, לא היה נעים לי להכנס אתו בוכוח, כי אף פעם הוא לא היה נותן לי להעביר את הדברים בצורה חלקה, גם בגמרא וגם בנושאים אחרים. גם כשהייתי גובר עליו בוכוח, זה לא היה יוצא בצורה חלקה. תמיד הוא היה יוצא עם חיוך כזה מאוזן לאוזן, כאילו לומר לי שהווכח לא נגמר.

בטילולים, החבר'ה שהלכו אתו נהנו מאד. תמיד בסוף הטור היתה אירה מבדחת, מלאה חיים. כולם רצים ומתאמצים, ואנחנו הולכים בהנאה. אהבנו ללכת עם ישראל, הוא היה תמיד מלא חיים.

אני זוכר בחמישית, כשהייתי אצלו בשבת בשעלבים, במוצאי שבת עלה לו רעיון לרוץ למשמר אילון וחזרה. זה בערך שמונה קילומטר. שאלתי אותו אם נוכל לעשות את זה, והוא ענה, "כן בלי בעיות". רצנו את כל המסלול. זה היה ממש קשה, ונדהמתי מהיכולת שלנו, כאלה חמשתים קטנים, לעמוד במאמץ כזה.

שילה: מלבד העקשנות שמדברים כאן עליה כל הזמן, יש עוד דברים. טוב הלב שלו. הייתי נכנס לחדר שלו, היה מוציא את העוגה מהארון, ומציע לי עוגה ותפוחים בצורה ספונטנית. בסוכות היו לי קצת עסקים אתו. היה לי בו אמון מחלט. כל הכסף היה אצלו. כשהיינו צריכים להתחלק בלולים או בכסף, נתתי לו הכל ואיך שהוא קבע היה לי אמון מחלט, ותמיד היה ביושר. לגבי תפילות, אני זוכר איך הוא היה מתפלל, בעיקר בר"ה וביום כפור, הוא לפעמים היה בוכה. שם את הטלית על הראש, ומתפלל בכוונה. אני זוכר שבראש השנה שמתני לב שמישהו בוכה, וזה הפליא אותי. הסתובבתי וראיתי שזה ישראל שופך כל מה שיש לו.

יגאל: בקשר לתפילה, אני לא זוכר שראיתי אותו בוכה. אבל תמיד כשראיתי אותו מתפלל, ראיתי שהוא מתפלל בכוונה. לא הזיז את הראש מהסדור.

הרב איתן: הוא הקפיד מאד להתפלל במנין. גם כשהיה קם באחור, לא היה מוותר, אלא היה הולך ל"זופניק" להתפלל בצבור.

ידידיה: כבר בשישית כשישבתי לידו בתפלה, שמתני לב שהוא היה מדקדק באותיות ובתגים. גם בשבת מחזור ישבתי לידו, והוא המשיך בזה.

דרור: בקשר לקריאת התורה שהזכירו כאן, ישראל החליט שהוא ילמד בעל פה את כל התורה. כל שבת במשך שבע השנים הבאות הוא ילמד "עליה" אחת כל שבוע עם הטעמים. הציב לעצמו מטרה רחוקה, התחיל לעבוד עליה ביסודיות ובעקשנות, תכנית לשבע שנים, שבסוף יהיה לו מזה "בנין". וכך היתה לו גם תכנית ללמוד תנ"ך. בתקופה האחרונה שלו הוא הטח את כל כשרונות המאבק שלו – לתורה. וספור על יחס לחברים: באחד הטיולים ירדנו לנחל צאלים. השעה היתה מאוחרת ומהרנו מאד. אני ואלנתן היינו במאסף, ולא רחמנו, והאצנו באחרונים. ישראל היה פחות או יותר בסוף הטור, נאבק להספיק בקצב שהיה מהיר מדי בשבילו, רץ והשיג את הטור, ולאחר זמן נוצר שוב פגור ושוב רץ להשיג. המאמץ הקשה הזה לא הפריע לו לדאוג, שהחבריה ישאירו כמה תפוחים מאלה שכולם אכלו – למאסף.

חיים: רציתי להוסיף משהו על טוב הלב. בחדר, כל דבר של ישראל היה צבורי. אני זוכר את הקופסה של העוגות של ישראל. רק הביא מהבית, כל אחד יכול היה לקחת אפילו בלי לשאול. היה אומר לאמו איזה עוגות נמאסו לחברה. כל דבר שישראל הביא, היה צבורי, אפשר היה לקחת חפשי. היה מוכן תמיד לעזור, לתת. אם מישהו היה מבקש, הוא היה אומר, "בטח". לא היה צריך בכלל לשאול. אני זוכר שהוא מאד העריך את אביו, הרבה ספורים ספר לנו על אביו, איך הוא

קורא בתורה ואיך הוא מעביר שעורים. הוא העריך מאד את כל המשפחה.

יגאל: מרבים להזכיר כאן את המגבלות הגופניות, כאילו שהוא היה במצב גופני קשה, שהיה מתאמץ מאד, ומדגישים את העקשנות. אני זוכר אותו עוד מכתה א'. תמיד ראיתי אותו ממוצע בין החברה, לא הרגשתי אותו מוגבל. גם בשעורי התעמלות וגם בטיולים, ראיתי אותו מאד בתוך החברה. בשעורי התעמלות תמיד היו לו ציונים טובים, אולי בגלל ההתאמצות, אבל גם בלי זה היה מגיע לממוצע. גם בטיולים, לא תמיד היה בסוף הטור.

דוד סאלם: לדעתי הספורים שמספרים מראים משהו, אבל עושים את זה יותר קטן ממה שזה היה באמת. אבל בלי ספורים אי אפשר להסביר. מה שאפשר לזכור מישראל זה – חיים. אהב את החיים אהב את הכל, את האנשים. אולי ספור פיקנט: בשנה שעברה ישנתי במיטה שמעליו. ולפעמים היינו "רבים" קצת. באותה פעם זו היתה מלחמת כריות. אחר כך, כשהשעה כבר התאחררה, השכנים לחדר התעייפו כבר, והיה צריך לגמור בכבוד, סכמנו, שאני "מחזיר" לו מה שצריך, והוא מחזיר לי, אבל עולים לבית המדרש, ועושים "משמר". עלינו. – לא התכוונתי ברצינות, אבל בסוף עליתי. כשהגענו למעלה, למדנו כחצי שעה והעיניים שלי נעצמו. – ללמוד יותר קשה מלריב. אמרתי לישראל, אני כבר עיף, תמשיך אתה לבד. אחר כך ספר לי מישהו, שישראל למד עד ארבע לפנות בקר. הספור מראה גם את אהבת החיים שלו, וגם את העקשנות וההתמדה.

יהונתן: אדם שמתאמץ ומשקיע, צריך לדעת שני דברים. אחד, אדם צריך לדעת שלא להלחם בטחנות רוח. ודבר שני, שגם אם לא מצליחים במשהו זה לא סוף העולם. את שני הדברים ראיתי אצל ישראל. בשמינית דברתי אתו על בחינות הבגרות, ושאלתי אותו, מה הוא מתכוון לעשות עם הבחינה באנגלית. הוא אמר לי "תראה, זה מעל לכוחות שלי. חבל להשקיע עכשיו בזה. יותר טוב שאשקיע בדברים אחרים שאותם אעבור בהצלחה. את האנגלית אשאיר לפעם אחרת." הוא הוסיף, שגם הוריו אינם דורשים ממנו יותר מדי. "מה שאני יכול אני 'מוציא', ומה שלא, אני לא 'מוציא'". מצד שני, כשלא היה מצליח במשהו, וזה קרה לא אחת, גם במסחר בגלל תמימות, וגם בדברים שהיו קשים מדי בשבילו, הוא היה מחייך מין חיוך כזה של בטול, ועושה כזו תנועה אפיינית, מסתמא כולם זוכרים אותה, וממשיך הלאה. כמו שאביו אמר היום, "אלו ישראל היה אתנו פה היום, הוא היה אומר 'זה מזה שיש', וממשיך הלאה."

ספון: כשישראל היה בא לחדר, די מאוחר, היה נרדם מיד. והיה בחדר אחד שהיה קשה לו להרדם. כשישראל היה נרדם, הוא היה אומר לפעמים, "זה לא

'פייר'. אני מנסה להרדם שעתים, והוא בא ונרדם מיד!" והיה יורד מטלטל את ישראל ואומר לו: "ישראל, זה לא 'פייר'. ישראל, לפעמים היה מגיב ומעיף אותי מהמטה, ולפעמים היה פותח עין, מחייך חיוך כזה סלחני בדחני, מתהפך ונרדם. ישראל לא היה מוכשר במיוחד, אבל היתה לו חכמת חיים. כשהוא בא לשאל ממני משהו והסברתי לו, לפעמים היה מסביר לי את זה בעצמו, כדי לראות האם הבין, והיה מסביר הרבה יותר טוב משהסברתי לו אני.

דרור: רגשות של מסכנות היו מאד זרים לישראל. פעם בטיול הוא נפל ושבר את עצם הבריח, ונאלץ לחזור הביתה באמצע הטיול. אני, כשהייתי פעם חולה והפסדתי טיול, הייתי אח"כ מאד מתוסכל. ישראל קבל את המצב כפי שהוא. לא שמעת ממנו רגשות של תסכול. תמיד היה עם הפנים קדימה. כשנפל, קם והמשיך ללכת עם חיוך. זה מה ששמעתי ממנו, וזה מה שלמדתי ממנו.

עזריאל: ישראל תמיד היה אומר, "זה מה יש, ועם זה ממשיכים".

קתה: ישראל היה אופטימי. מתחילת השנה היה נכנס לבית-המדרש באור עציון עם חיוך על הפנים. תמיד ראינו אותו עם חיוך. וזה היה עושה לך טוב על הלב, הנה אחד שלא דואג מכל דבר. היה באמת חשוב לו לא להפסיד שיעורים. הכל הוא היה מסכם. כשהחסיר שעור, זה היה רשום לו בקלטר כדי שישלים. בשבת זכור, הרב דרוקמן דיבר בזמן הריקודים בישיבה, וישראל איחר כי היה תורן. הוא ניגש אלי ושאל מה הרב אמר, ובמציאות שבת לפני הריקודים ישב וסיכם את מה ששמע ממני. עוד זכרון מהשבת האחרונה. ישראל עשה קריאה נוספת של פרשת זכור, עם כל ה'ח' וה'ע'.

שמואל: אני זוכר פעמים אחדות שהייתי לחוץ בגלל דברים שטותיים, שנראו לי חשובים מאוד. אני זוכר, למשל, פעם מבחן באנגלית, שישבתי על הדשא רבע שעה לפני המבחן, וידעתי שלמוד עכשיו לא יעזור לי, ובכל זאת הרגשתי לחוץ ללמוד. ואז ראיתי את ישראל יוצא, ואמרתי, אלך לדבר אתו. זה יעזור לי יותר מלמוד. דבריו על היחס שלו לאנגלית הוציאו אותי מהלחץ. ראיתי איך הוא לוקח את הדברים בטוב, ומתכוון להשלים את הדברים החסרים לו ע"י דברים יותר חשובים.

ישראל ר.: בחמישית ובששית היתה בכתה אווירה לקחת את הלמודים בקלות. ישראל היה מבדיל בין דברים. לנושאים שבקדושה התייחס בכבוד, אבל על חלק מהמקצועות האחרים היה אומר, בסגנון המיוחד שלו, "זה עז" – לא חשוב. היה מלא שמחת חיים, וידע מה לקחת בקלות.

אבי: ישראל אהב לטייל. לפני כל חופש היה ניגש לחברים רבים, ומבקש שאם הם יוצאים לטיול שיתקשרו להודיע לו.

עמיהוד: לפעמים היינו בורחים משעורים או מפריעים. ישראל לא ניסה להתחמק מעונש. גם במשחקים ידע להפסיד בכבוד. לא פחד מעונשים. כשקם מאוחר הלך להתפלל במניין, למרות שידע שהרב וייס יעניש אותו אח"כ על איחור לשעור. הוא היה עצמאי מאד. לא הושפע מאחרים. לא היה כ"כ חשוב לו מה יאמרו עליו.

הלל: הרבה התבטאו שישראל לכאורה לא היה דמות בלטת. אני חושב, שלמרות שהיו לו קשיים הוא ידע להתגבר. ולמרות שאומרים שהוא היה אחד מאיתנו, יש כמה תכונות אופי שבהן הוא היה מיוחד. – העקשנות ושמחת החיים. בפורים הלכתי לשוק פורים. הוא פגש שם חבר'ה מהמשמר האזרחי. התפלאתי לראות כמה שמחו לפגוש אותו ולראות אותו. וגם הוא חיך, שמח. ספור שנזכרתי בו. היינו עושים מלחמות מים בחדר-האוכל. אני חושב שהשובבות שלו גם היא חלק מהגדולה שלו. עוד דבר שרצייתי לספר. היינו חברותא במשך חודש. לא החזקתי מעמד. כי אחרי שלמדנו כרבע שעה, הוא היה אומר לי עם חיוך על הפנים, "עכשיו אני לך משהו ואני מוריד לך את כל ה'בניות עזר' שלך." וככה במשפט אחד או שניים סתר את דברי. וראיתי שיש לו דרך הבנה אחרת.

המסר שאני קבלתי ממנו – בעיקר לקראת הגיוס – זה כוחו של הרצון. צריך לזכור במצבים הקשים את הדמות של ישראל. זה יתן לנו כוח. גם לאלו שנשארים ללמוד יש מצבים שקשה ללמוד. אם נזכר בישראל יהיה לנו יותר קל.

יוסף: ישראל, למרות שלא ניסה להתבלט בשום דבר, השאיר את רישומו. אנו יכולים לראות למשל, שהבטויים של ישראל נכנסו לסלנג של הכתה. זה, ועוד דברים קטנים, מראים, שכמו שמי שבורח מן הכבוד הכבוד רחף אחריו, כך הפשטות הטבעית של אדם שלא התבלט, משאירה את רישומו בכל הסביבה.

עזריאל: דברו על קשיים פיזיים. במחנה האחרון של אריאל חפרו את השירותים למחנה, והיה קשה מאוד לחפור. האדמה היתה קשה. עברו שם הרבה חברה, וישראל חפר יותר מכולם. רצינו גם לצאת לטיול, וישראל רצה לצאת אתנו. משה התנגד, כי רצה שהוא ישאר במחנה לעזור לו בכל מיני דברים. פשוט נלחמנו עליו. בשבוע שעבר, בשושן פורים, בא אלי לחדר והלכנו לרב טאו. הרב טאו היה בסעודת פורים אצל הרב סדן וישראל הלך לשם לשמוע את הרב טאו, ומשם לרב וייס. זאת היתה הפעם האחרונה שראיתי אותו.

עוד ספור מאפיין: לפני שבועיים הוא היה אצלנו בישיבה. הצעתי לו את

השמיכה שלי, והוא לא הסכים לקחת עד שבדק שיש לי עוד שמיכה. כשקמתי בבוקר, מצאתי את השמיכה מקופלת בתוך הארון.

אביו: בפורים הלכתי לר' אברהם, וישראל ישב שם עם 'זוקמן' והקליט את ר' אברהם. הוא אמר לי שכל שנה הוא מצטער שלא הקליט את מה שדברו בפורים, כי שומעים בפורים דברים חשובים. לכן השנה הקליט את הר"מים באור עציון, את אביו ואת ר' אברהם.

ידידיה: אולי זה משמים, בתענית אסתר זו התפללנו בבית-זוגן. אחר התפילה הוא ראה פתאום בחור אחד, ואמר לי, הנה אחד שאני חייב לו כסף כבר חצי שנה ואיני מוצא אותו, ורץ מהר להחזיר לו.

יגאל: ישראל היה כולו גבורה. במאבקו במגבלות גופניות ובדברים אחרים תמיד ראו את גבורתו. תמיד בטיולים היה מתעקש, וכן בלמודים. מה שאנו אומרים כל בוקר "אזור ישראל בגבורה", מאוד מתאים לישראל. הוא היה אזור גבורה נפשית ורוחנית.

שילה: מה שאנו צריכים ללמוד מישראל, זה מצד אחד העקשנות ומצד שני איך להסתכל על הכל באופטימיות, ולהמשיך למרות הכשלונות הלאה. להסתכל על הכל בגדלות. חשבתי אחרי שהוא נפטר, שאדם צריך להסתכל על החיים בכלל, ולא להתפס לדברים קטנוניים. וכשהוא נתקע, לא להכנס לדכאון בגלל דברים קטנים. אסור להיות אדיש, אבל צריך להסתכל על החיים בגדלות.

משה: היו לי הרבה יכוחים עם ישראל על כל הנושאים שבעולם. כמעט כל שאלה שהיתה לי בעניני אמונה הייתי הולך לברר איתו, למרות שהיה לי חברותא אחר ללימוד אמונה. היה מעניין לשמוע אותו ולדבר איתו.

לקראת פורים, היו בישיבה שיעורים של הרב רוקמן. יום אחד לא הייתי בשעור, וישראל סיכם את השעור עם העתק, כדי שיהיה סכום גם בשבילי. אע"פ שבכלל לא בקשתי. אחרי שנפטר, הסתכלתי בדף וראיתי למטה הערה כתובה בעט רגיל, ועל ההעתק היה מסומן כוכב שמפנה אל ההערה. כנראה, הוא שאל את הרב רוקמן שאלה על השעור, והוסיף את תשובת הרב גם בהעתק שלי.

יעקב: אני רוצה להגיד עוד משהו. מי שישמע את ההקלטה של השיחה הזאת, ייראה לו קצת מוזר שהחבריה צוחקים ככה. או צריך להגיד, שכשמזכירים את ישראל מזכירים חיים, מדברים על החיים שהלכו בכתה, שהוא היה אחד מעמודי התווך שלהם, הוא היה מלא חיים, מלא שמחה.

מכתב

ישראל ישאר לחמיד מוזה דוך,
שאפשר להתגבר, וטצורך להתגבר,
ושכמאבק. ניתן להגליח.

לכבוד הרב משה ועדינה גנץ,

שמעתי אנשים רבים מצטערים על מה שקרה ליבן של גנץ, אבל אני לא הכרתי את ישראל כבן שלכם, אלא אתכם כהורים של ישראל, ועל כן אכתוב כפי שאני מרגיש –

לכבוד ההורים של ישראל!

אנחנו, חבריו של ישראל, זכינו להנות מההשקעה הרבה שהשקעתם בו אתם, וכן ממה שהוא הוסיף בעצמו.

ישראל היה תמיד בתשובה. תמיד חפש דרכים לשפר לשכלל ולמעל כל דבר שעסק בו. ובזמן האחרון – הקדיש הרבה מחשבה לדרישה וחקירה עצמית בנסיון להשתפר, להתעלות ולהתגבר בכל התחומים. פעמים רבות חשבתי, שפחות חשוב איזה רגע יהיה האחרון בחיי, ובלבד שרגע זה יהיה בתשובה ומעשים טובים. מתוך הכרתי את ישראל, בטוחני שכזה היה הרגע האחרון של חיי. ישראל לא נהג לשקוע במה שהיה, אלא השקיע מחשבה בלתי פוסקת בעתיד. באכנת, בתשובה, בהתקדמות בהתעלות.

ישראל תמיד היה עסוק בהגדרת שאיפות, בהצבת מטרות ובחתימה עקשת ונמרצת להשגתן. כח רצונו לא ידע גבול, וכן גם שאיפותיו. בכתה בישיבה לצעירים ידעו כולם שישראל "בונה בנינים". היה זה בשישית שישראל עסק בסחר בפחיות, וחתר בעקשנות להגיע לסכום מסוים. שאלתי אותו אז – למה דוקא הסכום הזה? ענה לי, אני רוצה לקנות תנור חדש לאמא. ואמר את זה בכזו פשטות, כאילו דבר על קניית לחמניה במכולת. ואני נותרתי נדהם.

ישראל נשא ונתן באמונה. גם משאו ומתנו, בתקופה שהתעסק בזה, היה תמיד ביושר ובאמת. מספר פעמים שאל אותי לדעתי, בענינים שלא היה בטוח אם הם מדרך היושר, וראיתי שזה מאד הטריד אותו. לאחר מכן, ב"אור עציון", התרגלנו לראות את ישראל נושא ונתן בעניני אמונה. בימי חמישי בלילה, פעמים רבות היה אפשר לראות את ישראל במקומו באחורי בית המדרש, מנהל וכוח סוער בעיני אמונה עם משה יבול"ח או עם אחרים, וכוחים שנמשכו לעתים עד השעות

הקטנות של הלילה, בעיון חדר. ישראל הרבה להשתמש במלה 'השקעה'. הרבה להשקיע השקעות סראיות ולשקוע בתוך הדברים שעסק בהם. בישיבה לצעירים היו הרבה מאלה חשקעות כספיות ומסחריות, אך לקראת הישיבה הגבוהה השתנה כיוון ההשקעות, ישראל החל להשקיע ולשקוע בתורה.

הוא השקיע את עצמו בתורה ובלמד במאמץ רב. קשה היה לו להתרכז, ובהתחלה כשהגענו ל"אור עציון" היה מדבר אתי מדי פעם על קשיי הרכוז שלו, וכיצד נתן להתגבר עליהם. הוא פתח במאבק עקש נגד בעיות הרכוז, וכל כך הצליח, עד שבמשך הזמן מצא את עצמו לומד ברכוז כל היום וחלק מכובד מהלילה, ובכל אופן לא מספיק את כל מה שרצה להספיק. השיחות שלנו בעניני למד בתקופה האחרונה התמקדו בבעיה שאין זמן, ועל איזה מהדברים ניתן לוותר ועל איזה לא. ישראל זכה להשקיע ולשקוע לגמרי – בתורה.

היו לישראל עוד בעיות קשות שעליהן התגבר במאמץ עקשני. – בטיולים היה הולך עם כולם, למרות שהבעיה ברגל הקשתה עליו והיה צריך מאמץ כביר להתגבר עליה. פעם אחת כשטיילנו עם הישיבה לצעירים בנחל צאלים ונכנסנו לנחל בשעה מאוחרת, היה צורך לזרוז מאוד את קצב ההליכה בנחל על מנת לגמור לפני החושך. אני הלכתי כמאסף, וישראל שהקצב המהיר היה קשה לו נשאר מאחור, והיה רוב הזמן לירדני. ואז ראיתי איך במשך כמה שעות ארוכות ישראל נאבק להתאמץ להספיק לעמוד בקצב המהיר. היה לו מאד קשה, אבל הוא לא הסכים שנעזור לו, אלא התאמץ ונאבק ועמד בקצב. גם בשעור התעמלות הייתי עושים ריצות ארוכות שישראל התקשה בהן מאד, אבל הוא רץ עם כולם והתאמץ בכל כוחו וגמר בתוצאה שהייתה רחוקה מלהיות האחרונה בכתה. אחד מהמורים להתעמלות שלמדו אותנו היה מחמיר בציוניו. ישראל קבל אצלו ציון גבוה. לא היתה זו סתם גמילות חסד. היתה זו הערכה נכונה ופרופורציונית למאמץ שישראל השקיע. למרות כל זאת ישראל לא התגאה בהשיגיו ולא הפגין צער על כשלונותיו. את הכל קבל בפשטות ובהשלמה עם המציאות, ועם הפנים לתכנון העתיד. כשנפל באחד הטיולים ושב ר את עצם הבריח, לא שמעתי ממנו מלה של תסכול או של הרגשה שהוא מסכן. הוא היה עסוק בתכנון ההמשך. כל רגשות מסכנות היו זרים לישראל, ממנו למדתי, שקורה מה שקורה ובאיזה מצב שאתה נמצא – זה מה שיש לך ועם זה אתה צריך להמשיך הלאה. ושאלם נאבקים – מתגברים. והכל בפשטות כזו חמה וטובה, בלב טוב ובעין טובה. גם כל התרומה והעזרה לאחרים בלי חשבונות, בלי גבולות, בלי חכמות. שמחת חיים פשוטה, סוחפת, נתינה בכל הלב. אם קבל משהו הכיר טובה. ידע להעריך את מה שכולם השקיעו בו, ולא צפה שיעריכו את מה שהוא השקיע בכלום. אמר תעשה הכל מתוך תמימות וטוב לב של פשטות, ללא זכר לחשבונות הפילוסופיים העמוקים אותם ידע לעשות בלמוד או

בוכוח.

בפעם האחרונה ראיתי את ישראל במוצאי פורים אצל הרב ווייס. הוא היה מאד מרצה בפורים השנה, שכן ישב קרוב ושמע הכל. כשעמד לצאת אמרתי לו, תמסור בבקשה לחברותא שלי שלא אניע כי אני חולה. וענה לי, כנראה שגם אני לא אניע. שאלתי, האם גם אתה חולה? והנהק לי בראשו. ביום רביעי בבקר טלפן אלי חבר וספר לי על האסון הנורא. כששמעתי את דבריו הייתי המום לגמרי, אבל אחרי גל הבכי הראשון התחלתי לחשוב איך להתנחם. איך אני משתמש במה שלמדתי בחיי הקצרים בכדי לעמוד במצב כזה. ואז פתאום הכתובת היתה ברורה. ידעתי למי לפנות, וממי ללמוד כיצד נאבקים ומתגברים על משבר ולו קשה ביותר: ישראל גנץ. תמיד דמותו היתה לפני, ולמדתי ממנו כיצד נאבקים ומתגברים. הבנתי שאין תנחומים, שאי אפשר להתנחם כל זמן שישראל איננו, אבל גם הבנתי שהיה אתי, ובעזייה ישאר לתמיד מורה דרך, אות וסימן שאפשר להתגבר ושצריך להתגבר. שבמאבק ניתן להצליח. את זה תמיד אזכור כמסר העיקרי שקבלנו מישראל. מנחם ישראל. אילו יכול היה ישראל לדבר בדרכו האחרונה, היה אומר לי שאין צורך להתעסק בהולכים ובמה שקרה, שיש להשקיע את הכוחות בעתיד, בהמשך החיים. כך היה אומר. וזה מה שאומר לי תמיד מנחם ישראל גנץ בעצם דמותו הנצבת לפני.

וההלויה נגמרה, עבורכם – השבעה, ובא השקט שלאחר מכן. הכאב המבוטא כואב הוא מאד. אך כשמבטאים אותו, כשאומרים אותו, כשבוכים אותו, נעשה קל יותר. אבל מאחרי המלים וקולות הבכי מחכה הדממה של הכאב שאין לבטא, שאין המילים והמחשבות מספיקות בשבילו, דממת החסרון שחסר מאד. דממת המות.

נגמרים השבעה, נגמרים הבקורים, מפסיקים המכתבים, ונשאר רק השקט. וישראל שלא בא. והגעגועים אליו עזים וצורבים. אבל הוא גם לא יבוא. רק דבר אחד הוא אומר לנו: שצריך לקום ולהתגבר ולהמשיך לצעוד הלאה. אפילו עם חיוך על הפנים, ואפילו עם שמחה בלב, כשמחתו של ישראל כשהוא משיג את טור ההולכים בטיל עם חיוך, למרות שהוא עדיין צולע, ועדיין האחרון בטור, ולמרות החסרון הוא מחייך כי הוא ממשיך ללכת – וזה העיקר.

אנו יוצאים לצעדה של ימים שבועות חדשים ושנים, עם חסרון מציק. אבל אנחנו הולכים בה למרות שהחסרון מציק, בעקבות ישראל.

ובכל זאת שאלתי את עצמי – מה עם כל מה שהשקעתם בישראל כל השנים אתם ומוריו, ומה שהשקיע הוא בעצמו? האם לריק היה הכל?

לא, עניתי לעצמי בבירור. הכל התגלם יחד והצטרף בדמותו של ישראל. דמותו של ישראל עדיין אתנו, גם אם ישראל עצמו כבר בעולם שכולו טוב, ואנחנו בעולם שזה עתה נוסף בו עוד חסרון. דמותו אתנו ותשאר חיה בלב כל מי שהכיר אותו.

הנה רק יום אחד לאחר שנלקח מאתנו כבר עשיתי שמוש נכבד במה שלמדתי מדמותו של ישראל. הרי שכל מה שהשקעתם בישראל ומה שהשקיע הוא בעצמו, הכל חי וקיים מוכפל כמספר האנשים שהכירו את ישראל ונושאים את דמותו בלבבם, בחייהם. האנשים שנותנים תודה לה' ולכם שזכו לישראל לשמונה עשרה שנה, ומבקשים כח מדה' לעמוד בדינו הנורא.

ועוד על זאת נוסף את הפרבילגיה שלנו כיהודים מאמינים – אמונתנו בתחית המתים, שהמות הוא רק זמני, וישראל יבוא הביתה בשבת החפשית הבאה, ביום שכולו שבת ומנוחה לחיי עלמים.

רשמי מחשבות כתבתי כאן, רסיסי דמעות שנשרו מעיני וסדרתין לאותיות ומלים. הרבה כל כך יש להוסיף על ישראל, כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו. אולי בהזדמנות אחרת. אוסיף עוד דברים מסודרים יותר.

בצפיה לישועה

ולתחיית המתים

דרור ברמה

דברי הלכה

תוכן המדור

51	מבטלין תלמוד תורה ומצוות למקרא מגילה	הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא
63	קריאת המגילה מדרבנן או מדברי קבלה	הרב מרדכי יהודה הלוי פרום זצ"ל
73	ערים מוקפות חומה	
81	פרוז בן יומו	
89	משלוח מנות ומתנות לאביונים	
93	חיוב לבסומי עד דלא ידע	
96	קדושת הכרכים המוקפים	
99	בני כרך, עיר וכפר – האם מוציאים זה את זה ידי חובת המגילה?	הרב זלמן נחמיה גולדברג
108	זמן הפורים במצודת כפיר	הרב אברהם אבדין
113	קריאת המגילה בעיירות המסופקות	הרב שלום קליין
120	זמן פורים בשעלבים	יואל אליצור
125	ברכת המצוות וברכת קריאת המגילה	הרב מרדכי שטרנברג
136	ברכת שהחיינו ביום	הרב עזריה ברזון
142	קריאת המגילה ב"ג מפלג המנחה	הרב זכריה בן שלמה
149	קריאת המגילה בציבור ופרסום הנס	הרב גדעון פרל
156	קריאת המגילה על ידי קטן	הרב אורי דסברג
163	מצות משלוח מנות וטעמיה	הרב יהודה סרבניק
169	מחילה במשלוח מנות	הרב מאיר שלדינגר
176	מעמדות בפורים	אוריאל בנר
180	חנוכה ופורים	הרב משה מרדכי חדש
184	מצות מחצית השקל	הרב יואל עמיטל
188	מצות זכירת עמלק ומצוות זכירה אחרות	הרב משה גנץ
197	הסתכנות לצורך מחיית עמלק	הרב מיכאל הרשקוביץ
204	פורים חנוכה ויום העצמאות	הרב אריה שטן